

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับ “ข้อห้าม”

ด้วยเหตุที่มนุษย์ประจักษ์ชัดว่าตนต้องเผชิญกับปรากฏการณ์ธรรมชาติที่มีอำนาจมากมายสุดวิสัยที่มนุษย์จะควบคุมได้ มนุษย์จึงเข้าใจว่าปรากฏการณ์ธรรมชาติที่เกิดขึ้นนั้น จะต้องมิสิ่งเร้นลับในธรรมชาติที่ตนไม่สามารถพิสูจน์ได้ควบคุมอยู่ให้เป็นไปอย่างนั้น สิ่งเร้นลับในธรรมชาติบางประเภทเป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องพยายามสร้างสัมพันธภาพอันดีเอาไว้ โดยการประพฤติปฏิบัติหรือละเว้นตามข้อกำหนดที่ตนได้ประจักษ์ชัดแล้วว่าผู้ที่เคยกระทำเช่นนั้นมาก่อนได้รับผลอย่างไร ทั้งนี้ก็เพื่อมิให้สิ่งเร้นลับในธรรมชาติบันดาลปรากฏการณ์ธรรมชาติที่ตนไม่พึงปรารถนา และในขณะเดียวกันก็ต้องให้สิ่งเร้นลับในธรรมชาติบันดาลความเป็นศิริมงคลแก่ตน (เรณู อรรถฐานเมศร์ ๒๕๒๘ : ๑๙๑) ซึ่งสิ่งเหล่านี้นับเป็นข้อบัญญัติที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษและกลายเป็นข้อห้ามไปในที่สุด

ข้อห้าม หรือ Taboo มาจากภาษาโปลินีเซียน (Polynesian) ว่า Tabu หมายถึง สิ่งต้องห้าม ซึ่งได้มีการกำหนดห้ามไว้ อันจะยังผลให้ลงโทษโดยอัตโนมัติทันทีที่มีการละเมิด เป็นการกำหนดโดยอาศัยพลังควบคุมลงโทษด้วยอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของศาสนาหรือไสยศาสตร์ และเป็นการควบคุมทางสังคมด้วยวิธีการให้ละเว้น โดยคำนึงถึงอันตรายที่จะเกิดขึ้นจากอำนาจศักดิ์สิทธิ์ที่เกี่ยวข้องบังคับการกระทำอยู่ ทำให้ต้องปฏิบัติตามข้อหามันอย่างเคร่งครัด นอกจากนี้ยังมีท่านผู้รู้หลายท่านกล่าวถึงข้อห้ามไว้ดังนี้

จรัล พยัคฆราชศักดิ์ (ม.ป.ป. : ๔๖ : ๔๙) กล่าวว่า ข้อห้าม หมายถึงกฎระเบียบที่ต้องถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด หากฝ่าฝืน สิ่งที่ทำลงไปก็จะไร้ผลหรือย้อนกลับมาทำอันตรายแก่ผู้ใช้อีกด้วย ข้อห้ามนี้ถือเป็นเรื่องยิ่งใหญ่ การยึดถือต้องเป็นไปด้วยความระมัดระวัง แม้แต่ในทางวิทยาศาสตร์เองก็มีข้อห้ามที่เป็นจริง ซึ่งให้ผลออกมาโดยไม่เปลี่ยนแปลง เมื่อใส่อะไรเข้าไปก็จะออกมาเช่นนั้น ถ้าสิ่งที่ใส่เข้าไปเป็นสิ่งดีหรือไม่ดี ผลก็จะออกมาดีหรือเลวแน่นอนและตายตัว ฉะนั้นจึงถือว่าวิทยาศาสตร์มีข้อห้ามที่เราผู้จักกันดีว่า “กฎ” ที่ยึดถือปฏิบัติ หากไม่ดำเนินตามกฎนั้น ก็จะไม่ประสบผลสำเร็จในการปฏิบัติการทดลองนั้น

อวัช ปุณฺณโก (๒๕๒๖ : ๒๕) กล่าวถึงข้อห้ามว่า เป็นบทบัญญัติแห่งสังคม ซึ่งสังคมได้วางไว้ให้บุคคลประพฤติปฏิบัติตาม ผู้ใดฝ่าฝืนจะถูกลงโทษด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น ไม่มีใครคบค้าสมาคมด้วย ถูกตักเตือนหรือว่ากล่าวตักเตือน เป็นต้น

นิยพรรณ วรณศิริ (๒๕๒๘ : ๙๒) กล่าวถึงข้อห้ามว่า ข้อห้ามเป็นกฎเกณฑ์ที่ควบคุมพฤติกรรมของบุคคล ซึ่งผูกพันกับความเชื่อและจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงอันไม่พึงปรารถนาต่อฐานะภาพอันทรงสิทธิ์ของบุคคลที่ประพฤติผิดกฎข้อห้ามนั้น

เปรมวิทย์ วิวัฒน์เศรษฐ์ (๒๕๒๘ : ๒๐) กล่าวว่า Taboo ตรงกับคำว่า “ข้อห้าม” ในภาษาไทย ซึ่งหมายถึง ข้อกำหนดที่ห้ามมิให้ประพฤติปฏิบัติ ไม่ว่าจะผ่านทางกาย วาจาหรือใจ โดยที่สังคมนั้น ๆ จะเป็นผู้กำหนดไว้ ข้อห้ามบางข้อมีผลต่อสุขภาพทั้งทางร่างกายและจิตใจอย่างไรก็ตาม หากได้พิจารณาถึงข้อห้ามแต่ละข้ออย่างลึกซึ้งแล้ว ก็จะพบว่าเหตุผลที่แท้จริงของข้อห้ามเหล่านั้น ล้วนสอดคล้องและเหมาะสมกับกาลเทศะ ตลอดจนสภาพสังคมและกลุ่มชนนั้น ๆ

สุนทรี พรหมเมศ และผจงจิตต์ อธิคมนันท์ (๒๕๒๕ : ๒๔๐) กล่าวถึงข้อห้ามว่า ข้อห้ามเป็นเกณฑ์ที่ใช้ห้ามบางสิ่งบางอย่าง ซึ่งหากมีการกระทำที่รุนแรง ก็จะมีการแข่งขันอย่างหนัก เช่น ข้อห้ามการสมรสระหว่างญาติในแนวตั้งระหว่างบิดากับบุตรสาว มารดากับบุตรชาย การห้ามกล่าววาจาละเมิดสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การแต่งกายของสตรีอาหรับที่ยังคงห้ามมิให้เปิดผ้าคลุมหน้า เป็นต้น

จากนิยามและลักษณะของ “ข้อห้าม” ดังที่กล่าวข้างต้น อาจสรุปได้ว่าข้อห้ามเป็นมาตรการควบคุมความประพฤติและการปฏิบัติของคนในสังคมที่ได้ยึดถือกันอย่างเคร่งครัดมาแต่ครั้งโบราณกาลและส่งผลให้คนในสังคมนำมาเป็นหลักปฏิบัติในชีวิตประจำวัน หากผู้ใดละเมิดหรือละเว้นการปฏิบัติตามก็อาจจะถูกลงโทษด้วยวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่ง

ในสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมชนบทมีข้อห้ามมิให้คนในสังคมประพฤติปฏิบัติอยู่มากมาย ข้อห้ามบางอย่างเป็นข้อห้ามที่ใช้กับบุคคลทั่วไป เช่น ห้ามนอนเวลากินข้าว เพราะชาติหน้าจะเกิดเป็นงู ห้ามกินข้าวในหม้อ เพราะปากจะกว้างเท่ากับหม้อที่ใช้ใส่ของกิน ห้ามตำครกเปล่า เพราะนมจะยาน ห้ามยืมเวลาปลุกข้าวโพด เพราะจะทำฝักข้าวโพดไม่งามและมีเม็ดห่าง ห้ามตากผ้าไว้นอกบ้านเวลากลางคืนเพราะผีกระสือจะมาขีดปาก เป็นต้น ในขณะที่ข้อห้ามบางอย่างเป็นข้อห้ามที่ใช้กับคนบางกลุ่ม เช่น

หญิงมีครรภ์

- ห้ามนั่ง นอนหรือยืนคาประตู่
- เวลาขึ้นหรือลงบันได ห้ามหักคางคางบันได
- ห้ามคนทุพพลภาพและคนชราเดินกรายมาข้างหลังคนมีครรภ์ เพราะจะติดต่อมาถึงเด็กในท้อง
- ห้ามเอื้อมมือจนสุดแขน เพราะจะทำให้สายรกมันขึ้นไปสูง ทารกจะติดสายสะดือไม่สะดวก
- ห้ามตกปลา ฆ่าสัตว์ ฆ่าตัว เท็จ ดอกและตริงตะปูหรือหมุด
- ไม่ให้เหยียบปากหมอนหรือปากที่นอน ซึ่งยัดนุ่นไว้แต่ยังไม่ได้เหยียบปาก เพราะจะเป็นเหตุให้เกิดอุบัติเหตุในเวลาคลอด

พรานช้าง

- ก่อนจะออกไปคล้องช้างป่า พรานช้างจะต้องประพาศพรหมจรรย์และจะย้ายเข้าบ้านอีกไม่ได้จนกว่าจะคล้องช้างป่าเสร็จ
- หากเดินทางไปถึงหมู่บ้านใดตอนมืดค่ำ ห้ามขอขึ้นไปพักอาศัยบนบ้านเรือนของผู้อื่น
- ในระหว่างเดินทาง ห้ามมีความลับซึ่งกันและกัน ห้ามพูดปด ทะเลาะเบาะแว้งและพูดจาหยอกล้อกัน
- สำหรับภรรยาของพรานช้าง ในระหว่างที่สามีออกไปมีข้อห้ามดังนี้ พุดเล่นเจรจากับชายอื่น ออกจากบ้านไปไกลเกินควร พุดจาหยาบคาย ดินหรือดูตำลูก แต่งกายด้วยเสื้อผ้าอาภรณ์ชุดใหม่และใช้เครื่องหอม หวีผม ผัดหน้าให้สวยงามกว่าเวลาที่สามีอยู่

นอกจากนี้ ข้อห้ามยังมีบทบาทสำคัญต่อการบริโภคอาหารของคนในแต่ละกลุ่มอาหารบางชนิดถูกจำกัดหรือได้รับการส่งเสริมให้รับประทานเฉพาะบางกลุ่ม ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในทุกสังคมและถ่ายทอดต่อมาหลายชั่วอายุคนจนกระทั่งกลายเป็นข้อห้ามและข้อปฏิบัติในการบริโภคของแต่ละสังคมไป ดังจะเห็นได้ชัดจากการบริโภคอาหารของบุคคลที่มีคุณลักษณะแตกต่างจากคนปกติ เช่น หญิงมีครรภ์ หญิงให้นมลูก เด็กเล็ก ผู้ป่วยและผู้มีอาชีพหรือตำแหน่งพิเศษ (หมอพระหรือหมอไสยศาสตร์) ก็มีข้อห้ามเกี่ยวกับการบริโภคอาหาร ทั้งนี้ เพราะ

ร่างกายของบุคคลเหล่านี้อยู่ในภาวะที่มีโอกาสเจ็บป่วยหรือตายได้ง่ายกว่าบุคคลอื่น ดังนั้น จึงต้องงดอาหารบางอย่างเพื่อป้องกันและรักษาสุขภาพร่างกายของตนเอง ซึ่งข้อห้ามในการบริโภคอาหารของบุคคลเหล่านี้มีหลายประการ ดังเช่น

หญิงมีครรภ์

- ห้ามกินกล้วยแปด เพราะจะทำให้เกิดลูกแฝด
- ห้ามกินเนื้อควายและไข่ปลาที่มีมัน เพราะจะทำให้คลอดยาก
- ห้ามกินของที่เผาไฟ เพราะจิตใจจะแห้งเหี่ยวหรือเด็กจะผอมแห้ง
- ห้ามกินฝรั่ง (ภาษาพื้นเมืองเรียกฝรั่งว่า มะมัน) เพราะจะทำให้ลูกติดคาอยู่ในท้อง

หญิงให้นมลูก

- ห้ามกินผักมาก เพราะจะทำให้ท้องอืด
- ห้ามกินผักกาด แดง เพราะจะทำให้เลือดลมอ่อน
- ห้ามกินปลาตุก เนื้อวัวและเนื้อควาย เพราะจะทำให้มดลูกบาน เข้าคู่ยาก
- ห้ามกินผักชะอม ตำลึง สะเดา เพราะจะทำให้วังเวียน มีนศิริชะ ชักและอาจถึงตายได้
- ห้ามกินไข่ หรือเนื้อสัตว์ต่าง ๆ ต้องกินข้าวกับปลาแห้ง หรือเกลือเท่านั้น

เด็กเล็ก

- ห้ามกินเนื้อสัตว์และปลามาก เพราะจะทำให้เป็นตานขโมย พยาธิและโรคต่าง ๆ
- ห้ามกินไข่ เพราะจำทำให้ฟันผุ
- ห้ามกินผักมาก เพราะจะทำให้ท้องอืด
- ห้ามกินน้ำมะนาว เพราะจะทำให้กระดูกเปราะ
- ห้ามกินอาหารประเภทรสจัดและอาหารดิบ เพราะเด็กไม่ความต้านทานเพียงพอ จึงอาจทำให้เกิดโรคต่าง ๆ ได้
- ให้กินข้าว หรือข้าวกับกล้วย เพราะจะทำให้ไม่ร้องกวน

ผู้ป่วย

- ห้ามกินผลไม้ทุกชนิด เพราะจะไปทำลายฤทธิ์ของยา
- ห้ามกินอาหารที่แสลงต่อโรค (ตามคำแนะนำของหมอพื้นบ้าน)
- ห้ามกินอาหารประเภทเย็น เช่น ผักตำลึง เพราะจะทำให้เป็นเหน็บชา

- ห้ามกินอาหารที่จะไปล้างพิษยา เช่น ผู้ป่วยที่เป็นโรคท้องร่วง ห้ามกินอาหารมัน เพราะจะทำให้ลำไส้สั้น (ท้องเดินมากขึ้น)
- ผู้ป่วยที่มีแผล ห้ามกินผลไม้ที่มีรสเปรี้ยว เช่น ส้ม ผลไม้ดอง เพราะจะทำให้แผลเป็นหนองและหายช้า

ผู้มีอาชีพ ผู้มีตำแหน่งพิเศษและผู้เคร่งในศาสนา

- พระหรือผู้เคร่งศาสนา จะฉันหรือรับประทานอาหารดิบ เช่น ลาบดิบไม่ได้ เพราะลาบดิบจะมีเลือดปนอยู่ อันเป็นสิ่งแสดงให้เห็นถึงการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต นอกจากนั้น ลาบดิบยังเป็นอาหารแก้ลมของนักดื่มสุรา ซึ่งถือเป็นอบายมุข อย่างหนึ่ง
- หมอเมืองหรือหมอไสยศาสตร์ ต้องงดอาหารบางประเภทเพื่อไม่ให้อาหารเหล่านั้น ไปล้างอาถรรพณ์ เช่น ห้ามรับประทานผักบึง เพราะถือว่าเป็นของต่ำ เนื่องจาก น้ำผักบึงใช้ทาที่ช่องคลอดเพื่อช่วยให้คลอดบุตรง่าย หากหมอเมืองหรือหมอไสยศาสตร์ รับประทานเข้าไปจะทำให้คาถาอาคมเสื่อมลง
- ชาวไทยมุสลิมจะไม่รับประทานและไม่แตะต้องเนื้อสุกร ไม่รับประทานเนื้อสัตว์บางชนิดที่ไม่ได้เชือดตามหลักการทางศาสนา ไม่รับประทานเนื้อสัตว์บางชนิดที่ต้องห้าม ตามที่ระบุไว้ในพระคัมภีร์อัลกุรอาน ซึ่งอาหารต้องห้ามสำหรับชาวมุสลิมที่นับถือ ศาสนาอิสลามมี ๑๐ อย่าง คือ

๑. หมู เพราะเป็นสัตว์สกปรก มากด้วยโรค
๒. สัตว์ที่ตายเอง ไม่ว่าจะเป็สัตว์อะไรก็ตาม ถ้าตายเองห้ามนำมาบริโภค
๓. เลือด เพราะเลือดเป็นที่อาศัยของเชื้อโรค
๔. สัตว์ที่ถูกฆ่าโดยเปล่งนามอื่น ซึ่งมีไชนามของอัลเลาะห์ (คือสัตว์ที่มิได้เชือดโดยมุสลิม) ทั้งนี้ เนื่องจากศรัทธาและการป้องกันมิให้ถูกหลอกให้รับประทานสิ่งที่ปรุงมาจากสัตว์ต้องห้าม
๕. สัตว์ที่ถูกรัดคอตาย
๖. สัตว์ที่ถูกตีตาย
๗. สัตว์ที่ตกลงมาตาย
๘. สัตว์ที่ถูกขวิดตาย

๙. สัตว์ที่ถูกสัตว์ป่ากินตาย แต่ดำมาทันก่อนที่สัตว์นั้นจะสิ้นใจ แล้วเชือด
เส้นโลหิตใหญ่ที่คอมันขาด ให้เลือดพิษไหลออกมาเป็นส่วนใหญ่ เช่นนี้
ก็รับประทานได้

๑๐. สัตว์ที่เชือดแทนบ้างบาง

หากมีใครนำมาหลอกให้รับประทานหรือนำภาชนะของมุสลิมไปใส่สิ่งที่ต้องห้ามเหล่านี้
นั้น จะถือว่าเป็นการดูหมิ่นอย่างรุนแรง (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตสงขลา. ๒๕๒๘ :
๒๑ - ๒๓)

นอกจากนี้ ในสังคมของชนชาติอื่นก็มีข้อห้ามที่สืบเนื่องมาจากความเชื่อต่าง ๆ
เช่นกัน ดังเช่น ชาวอะหรับห้ามหญิงและชายที่ไม่ใช่ญาติพี่น้องกัน ไปไหนมาไหนตามลำพัง
หรือถูกเนื้อต้องตัวกัน ห้ามเด็กที่ยังกินนมแม่ ไปกินไข่หรืออาหารทุกชนิดที่มีไข่เป็นองค์ประกอบ
ห้ามแขกที่ต่างเพศกันพักแรมคืนในที่เดียวกัน แม้จะเป็นสามีภรรยาด้วยกันก็ตาม ข้อห้ามดังกล่าวนี้
หากเกิดขึ้น ความวิบัติไม่เพียงแต่จะเกิดแก่ผู้กระทำเท่านั้น แต่ยังอาจส่งผลถึงคนในหมู่บ้านนั้นด้วย
ชนเผ่าปิกมี ในทวีปแอฟริกา มีข้อห้ามในการรับประทานอาหารประเภทเนื้อสัตว์ที่ถือเป็นบรรพบุรุษ
หรือเกี่ยวข้องกับบรรพบุรุษของตนเอง คือ เลือดดาว ลิงชิมแปนซี (สมบุรณ์ แก่นตะเคียน. ๒๕๑๙ :
๒๙) หญิงชาวโดชินที่ตั้งครรภ์จะรัดนมแพะไม่ได้ เพราะเชื่อว่าใครทำเช่นนั้น เลือดในอกของตนจะ
แห้ง บุตรที่เกิดมาจะไม่มีน้ำนมกิน หญิงชาวฮาวายที่ตั้งครรภ์ ห้ามออกจากบ้านในขณะที่ฝนตก
(กองวิชาการเขมมบรรณกิจ. ๒๕๐๒ : ๖๔๕) ในประเทศอังกฤษ ห้ามทำเกลือหก ผู้ใดทำเกลือหก
ผู้นั้นจะโชคร้ายและมีอันเป็นไปต่าง ๆ นานา ผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก ห้าม
บริโภคเนื้อในวันศุกร์ (นิตยพจนานุกรม. ๒๕๒๘ : ๙๑) เป็นต้น จะเห็นได้ว่าข้อห้ามจะมีปรากฏอยู่
ในกลุ่มชนทุกชาติทุกภาษา หากแต่จะมีลักษณะเหมือนกันหรือแตกต่างกันออกไปในแต่ละท้องถิ่น ทั้งนี้
นอกจากจะขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมดั้งเดิมของท้องถิ่นนั้น ๆ แล้ว “ภูมิหลังของกลุ่มชน” ที่จะส่งผลไปยังศรัทธา
ที่มีต่อความเชื่อในส่วนที่เป็นข้อห้าม ก็เป็นตัวกำหนดที่สำคัญเช่นกัน ซึ่ง “ภูมิหลังของกลุ่มชน” ดังกล่าว
อาจแบ่งออกได้เป็น ๓ ระดับ คือ

๑. ชาวบ้านทั่วไป เป็นความเชื่อที่ถ่ายทอดและนับถือสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษ
แม้จะไม่ทราบถึงสาเหตุหรือเหตุผลตลอดจนพิสูจน์ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ได้ก็ตาม แต่ก็ยังไม่มี
ผู้ใดที่จะกล้าละเลยความเชื่อดังกล่าว ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากผลของการฝ่าฝืนนั้นมิได้เกิดขึ้นทันทีทันใด
แต่จะเกิดขึ้นทีละน้อย ๆ แล้วความวิบัติจะปรากฏขึ้นอย่างชัดเจนในภายหลัง

๒. ผู้มีการศึกษา เป็นความเชื่อที่คล้ายกับความเชื่อของชาวบ้านทั่วไป หากแต่ผู้มีการศึกษาในระดับสูง ย่อมที่จะใช้หลักเกณฑ์และหลักการต่าง ๆ ที่ได้ศึกษามาสัมพันธ์กับความเชื่อนั้น ๆ

๓. ผู้ที่นับถือศาสนา ความเชื่อในลักษณะนี้จะขึ้นอยู่กับคำสอนของแต่ละศาสนา ซึ่งจะแฝงความเชื่อเกี่ยวกับข้อห้ามไว้ต่างกัน ดังเช่น ศาสนาพราหมณ์ ความเชื่อเรื่องอาเพศทั้งหลาย เกิดจากการกระทำความผิดของมนุษย์ที่มีต่อเทพเจ้าหรือเกิดจากการกระทำของเทพเจ้าฝ่ายอธรรมกระทำขึ้นเอง ในขณะที่ศาสนาคริสต์และศาสนาอิสลาม เชื่อว่าอาเพศต่าง ๆ เกิดจากการที่ผีหน้าซาดานทั้งหลายได้ทำทายนกฤตยานูภาพของพระเจ้า ส่วนศาสนาพุทธ เชื่อว่าสิ่งชั่วร้ายที่ทำให้เกิดความพินาศทั้งปวง เกิดจากกระแสแห่งอกุศลกรรมที่ตอบสนองแก่คนที่เกี่ยวข้องกับกรกระทำนั้น ๆ ซึ่งจะแตกต่างกันไป (มณี พยอมยงค์. ๒๕๓๔ : ไม่มีเลขหน้า)

อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าความศรัทธาของกลุ่มชนที่มีต่อข้อห้ามจะเหมือนกันหรือแตกต่างกันมากน้อยเพียงใดก็ตาม แต่ข้อห้ามก็ยังคงเป็นเสมือนจารีตประเพณีอย่างหนึ่งที่สมาชิกในสังคมจะต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด หากใครละเมิดถือว่ามีความผิด จะต้องถูกลงโทษไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง สำหรับข้อห้ามที่ชาวไทยถือเป็นแนวทางปฏิบัติ นั้น มีชื่อเรียกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น อันได้แก่

ภาคเหนือ เรียกสิ่งที่ไม่ควรกระทำว่า “มุขิด” หากกระทำลงไปจะถูกขิด คือสิ่งชั่วร้าย ไม่ดี จะ “แพ้” ลูกหลาน หมายถึงจะนำความฉิบหายวอยวอดมาสู่ลูกหลานในวันข้างหน้า
ภาคอีสาน เรียกสิ่งที่ไม่ควรกระทำว่า “ชะล่า” หากกระทำลงไปจะถูกของ คือสิ่งชั่วร้าย
ภาคใต้ เรียกสิ่งที่ไม่ควรกระทำว่า “ต้องห้าม” หากกระทำลงไปจะเป็นเสนียดจัญไรไม่ดี
ภาคกลาง เรียกสิ่งที่ไม่ควรกระทำว่า “ผิด” หากกระทำลงไปจะทำให้เดือดร้อนใจในภายหลัง (มณี พยอมยงค์. ๒๕๒๖ : ๖)

ในสังคมล้านนาไทย “ขิด” นับว่ามีอิทธิพลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่นเป็นอย่างมาก ถึงแม้ว่า “ขิด” จะเป็นการเชื่อในสิ่งที่ไม่มีความจริงหรือเป็นความเชื่อในปรากฏการณ์บางอย่างว่าสิ่งที่ตนเชื่อนั้นมีอำนาจศักดิ์สิทธิ์หรือมีอิทธิฤทธิ์ที่จะบันดาลความเป็นไปแห่งชีวิตของคนให้เป็นไปในทางดีหรือร้ายได้ก็ตาม แต่ชาวล้านนาไทยก็ยังยึดมั่นและถือเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตตลอดมาจนถึงทุกวันนี้

คำว่า “ขิด” เป็นภาษาล้านนา หมายถึง สิ่งที่ไม่ดี ไม่งามหรือเสนียดจัญไร ความพินาศ ฉิบหาย ความอับยศและความหายนะทั้งปวง ส่วนใหญ่มักจะนำมารวมกับคำว่า “ของ” ซึ่งเป็นคำที่ใช้ในล้านช้างหรือประเทศสาธารณรัฐประชาชนลาว หมายถึง สิ่งไม่ดี นำความฉิบหายมาสู่ ความทุกข์ ความผิดหวังต่าง ๆ นานา ดังนั้น สิ่งที่ไม่ดีหรือเป็นเสนียดจัญไร ถ้าขึ้นทำจะเกิดเหตุร้ายต่าง ๆ จึงอาจเรียกว่า “ขิด” หรือ “ขิดของ”

“ซิด” เป็นสิ่งที่สืบทอดจากบรรพบุรุษมาช้านาน ปรากฏเป็นหลักฐานครั้งแรกในสมัย พระเจ้าเมกุสิสุทริวงศ์ กษัตริย์ผู้ครองนครเชียงใหม่ ซึ่งในครั้งนั้นพระเจ้าเมกุสิสุทริวงศ์ทรงถามพระ มหาราชครูว่ามันซิดด้วยเหตุอันใด พระมหาราชครูกราบทูลว่า ปฐมเหตุดวงหนึ่ง ซิดเพราะเอาขนผี ออกทางประตูข้างเผือก แล้วเลี้ยวไปทางแจ้งหัวริน เป็นย่าฮืออายุเมืองและพระยาข้างเผือกสองตัวหัวเวียง พระยาราชสีห์สองตัวหัวเมืองก็ไม่มีใครไปไหว้สาส์นการบูชา เหตุดวงสอง ด้วยการสร้างเวียงใหม่ งามเวียงเก่าให้เป็นรูปราหูคาบเวียงเก่า เหตุดวงสาม ด้วยการก่อคูเหมือนเจดีย์ไว้กับบ้านเมือง เหตุดวงสี่ ด้วยการทำลายหนองบัวเจ็ดกองและปิดทางน้ำห้วยแก้ว เหตุดวงห้าด้วยการสร้างวัดทาง ตะวันเฉียงใต้ของเวียง เหตุดวงหก เพราะคนเอาไม้โองมีจากป่าช้าเข้าเวียงมา เหตุดวงเจ็ด ด้วยการ เอาขนผีส่งสะการเผยในบ้านเมือง เหตุดวงแปด ด้วยการเอาขนผีไปส่งสักการะเอายังแม่น้ำเกาะ ทรายและที่วัด (ด้วยการเผาผีในวัดในเขตเมืองสี่เหลี่ยม) เหตุดวงเก้า เพราะประชาชนไม่ทำพิธีเลี้ยง บริกรรมบูชาเทพดาอารักษ์เจนนบ้านเจนเมืองและเสาชินทริล กุมภภัณฑ์ทั้ง ๓ ตน ปู่และย่าและ เหตุดวงสิบ เหตุเพราะไปตัดไม้ในป่าในฤดูน้ำหลาก ไม้ซุงไหลมาชนผนังเสียหาย น้ำท่วมบ้านท่วมเมือง เหตุดวงสิบเอ็ด เพราะมหาราชเจ้าให้คนไปเก็บส่วยอย่างไม่เป็นธรรมกับชาวบ้านชาวเมือง เขาร้องท่ม ร้องไห้ (บุญย์ มหาฤทธิ์. ๒๕๓๔ : ๓) เป็นต้น ซิดหรือข้อห้ามเหล่านี้ ได้สั่งสมและสืบทอดต่อกันมา หลายยุคหลายสมัย ซึ่งในปัจจุบันชาวล้านนาก็ยังคงยึดถือในข้อห้ามต่าง ๆ อยู่ ดังเช่น

๑. ใต้ซัวเล่มเดียวเหลียวหลัง ซิด
๒. ซ้ำมน้ำผ้อคนไปก่อน ผ้อไปทางหลัง ซิด
๓. นั่งหัวขึ้นใด นั่งปากประตู ซิด
๔. ปกแปงเฮือนกวมตอ ซิด
๕. เอาสากครกจุ่มในหม้อแกง ซิด
๖. ตันไม้ใหญ่อยู่ใกล้บ้าน ซิด
๗. นอนเล่นดาบ คาบนมเมีย ซิด (มณี พยอมยงค์. ๒๕๒๙ : ๑๔ - ๑๕)
๘. ทำสะพานข้ามแม่น้ำ แล้วเอาศพข้ามน้ำ ไม่ดี
๙. ไม้เป็นตอใหญ่ก็ดี จอมปลวกก็ดี ชูดริ้ออนเสีย แล้วตั้งบ้านเรือนอยู่ ไม่ควร
๑๐. เรือนสองหลัง เอามารวมเป็นหลังเดียวกัน ไม่ควรแล จักเกิดความพินาศแก่ เจ้าของ ลูกเมีย ซ้างม้า ซ้าคน
๑๑. ถ้าผู้หญิงมีครรภ์อยู่ในเรือน อย่าซื้อสัตว์ ๒ เท้า ๔ เท้า มักจะเกิดอันตราย ถ้าว่าไม่เกิดแก่สัตว์ จักเกิดแก่เจ้าของ

๑๒. เป็นผู้หญิงให้นอนที่หลังสามี อย่าลุกก่อนสามี อย่าให้สามีกินของที่เป็นเดน ถ้ากระทำฉันนี้ทุกวัน จักจำเวรญแด
๑๓. อย่าเอาเสื้อปะผ้าถุง ไม่ควร จักเกิดความพินาศแก่บุคคลนั้น ถึงเป็นเศรษฐี ก็จะต้องขอกทานเขากิน
๑๔. อย่าเอารองเท้าไว้บนหัวนอน อย่าเอาเสื้อผ้าอันนุ่งห่มแล้วตากบนหลังคาเรือน อย่าเอาเชิงชายผ้าห่มศิระชะ อย่าเอาแขนเสื้อผืนอื่นปะกัน ไม่ควร จักเกิดความเสื่อมเสียแก่เงินทอง สัตว์ ๔ เท้า ๒ เท้า และเจ้าบ้านเจ้าเมือง
๑๕. บุคคลทั้งหลายที่ตายไปแล้ว ที่ควรเผาก็มี ที่ไม่ควรเผาก็มี ถ้าว่าอายุตั้งแต่ ๑๐ ปีขึ้นไป ถ้าหากว่าตายด้วยพยาธิใช้เจ็บ ไม่มีโรคอื่นมาแทรกก็ควรเผา แต่ถ้าหากว่าอายุไม่ถึง ๑๐ ปีก็ไม่ควรเผา จักเกิดความเสื่อมเสียแก่พ่อแม่ญาติวงศ์ตระกูล และสัตว์ ๔ เท้า ๒ เท้าแล
๑๖. อนึ่งตายด้วยลงท้อง ตายด้วยตกตุ่ม ตายตกน้ำ ตายเป็นบวม เป็นฟก ช้างฆ่าม้าดีด เลือขบก็ตี บุคคลทั้งหมดนี้ ไม่ควรเผาแล หากเผา ภายหลังจะเกิดความเจ็บหายหมดทั้งตระกูลแล (สงวน ไซติสุขรัตน์. ๒๕๑๒ : ๓๔๗)

ด้วยเหตุที่ ชีตมีอยู่เป็นจำนวนมาก เพื่อความสะดวกต่อการศึกษาและง่ายต่อการเข้าใจ มณี พยอมยงค์ (๒๕๓๔ : ไม่มีเลขหน้า) จึงได้แบ่งประเภทของชีตออกเป็น

๑. ชีตที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ เช่น การเกิดมหาวาตภัย ทุพภิกขภัย แผ่นดินไหว ไฟป่าสลดานที่สำคัญ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้แม้จะเป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ แต่ชาวบ้านมักจะถือเป็นกลางบอกเหตุของชีตขวง

๒. ชีตที่เกิดจากภูตผีปีศาจและเทวทัณฑ์ เช่นกรณีที่มีผู้เจ็บป่วยโดยไม่รู้สาเหตุหรือมีโรคระบาดที่มีผู้เจ็บป่วยล้มตายเป็นจำนวนมาก เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอาจเนื่องมาจากการกระทำของภูตผีปีศาจหรือเทพยดาที่มุ่งลงโทษผู้กระทำผิดและผู้เกี่ยวข้อง

๓. ชีตที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ เช่น การผิดประเวณีกับลูก ภรรยาหรือสามีของคนอื่น การปลุกบ้านคร่อมบ่อน้ำ นับเป็นการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งของมนุษย์ที่ผิดจารีตประเพณี ขนบธรรมเนียมอันดีงามที่สังคมหรือชุมชนนั้นประพฤติกั้นอยู่

ชีตหรือข้อห้ามที่ได้แบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ ดังกล่าวนี ส่วนใหญ่จะถูกกำหนดขึ้นโดยวิธีการสังเกตธรรมชาติผสมผสานกับความเชื่อ แล้วอนุมานเอาว่าเป็นอย่างนั้น อย่างนี้ โดยไม่ได้คิดถึงปรากฏการณ์ทางธรรมชาติและเหตุผลทางตรรกวิทยาแต่อย่างใด จากนั้นก็ได้บอกกล่าวสั่งสอนกันต่อ ๆ มาโดยไม่มีคำอธิบายในเชิงเหตุผลและผลของการเชื่ออย่างนั้น ๆ ว่ามีความหมายและ

ความเป็นมาอย่างไร เพียงแต่บอกถึงผลของการไม่ทำตามกฎเกณฑ์ข้อห้ามที่มีไว้หรือการฝ่าฝืนว่า จะเกิดผลร้ายอะไรขึ้นมากับผู้ฝ่าฝืนและสมาชิกในวงศํวามของผู้ฝ่าฝืนเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม โดยปกติการเกิดขึ้นของชีวิตมักจะมีลางบอกเหตุก่อนที่ความหายนะต่าง ๆ จะเกิดตามมา เช่น การที่สัตว์ป่า (กวาง หมูป่า ช้างป่า) เข้ามาอยู่ในหมู่บ้านหรือเมือง หรือถ้าเป็นสัตว์ที่ตามปกติจะไม่เข้าบ้านคน (คางคก เหี้ย เต่า งู) แต่เข้ามาในบ้าน หรือถ้าเป็นสัตว์มีปีก (นกอินทรี แร้ง ไก่ฟ้า นกเค้าแมว นกกระเสาะ) บินมาเหมือนหมู่บ้านหรือเกาะบนหลังคาบ้าน ฝั่งหรือตัวต่อมาสร้างรังใต้หลังคาบ้าน เป็นต้น นอกจากนี้ความวิปริตอย่างอื่นที่ผิดแปลกกว่าธรรมดา ก็ถือว่าเป็นลางร้ายได้เช่นกัน อาทิ อากาศหนาวหรือร้อน ฝนตกหนักผิดฤดูกาล มีหมอกหนาผิดเวลา ต้นไม้ดอกออกบานนอกฤดู รวมทั้งเหตุการณ์ที่เกี่ยวกับความไม่ชัดเจน ความกำกวมของความแตกต่างบางชนิด เช่น ระหว่างคนกับสัตว์ ลางร้ายต่าง ๆ รวมทั้งการให้กำเนิดเด็กที่มีหน้าตาเหมือนสัตว์ สัตว์ที่ให้ลูกไม่เหมือนสัตว์ในประเภทเดียวกันหรือสัตว์ต่างประเภทกันผสมพันธุ์กันให้เห็น เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ถือเป็นตัวอุบาทว์หรือลางร้ายของความหายนะ อันเป็นเสมือนกับการเตือนให้มนุษย์ทำพิธีป้องกันและขับไล่ความหายนะต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น ซึ่งพิธีป้องกันและขับไล่ความหายนะต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นนั้น มณี พยอมยงค์ (๒๕๓๔ : ไม่มีเลขหน้า) ได้รวบรวมจากคัมภีร์ต่าง ๆ ของล้านนาไทย เช่น คัมภีร์มูละ คัมภีร์เกี่ยวกับเคราะห์อุบาทว์ เป็นต้น ไว้ทั้งสิ้น ๑๗ ประการ คือ

๑. การถอน คือการนำเอาสิ่งที่ไม่พึงประสงค์ออกจากบริเวณที่อยู่อาศัยหรือที่ทำงาน เพราะสิ่งนั้นจะเป็นโทษต่อความเป็นอยู่หรืออาชีพการงาน การถอนแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑.๑ การถอนวัตถุ เป็นการนำเอาสิ่งที่ชาวบ้านคิดว่าเป็นอุบาทว์ตกค้างอยู่ในบริเวณที่อยู่อาศัย ชุมชนหรือสถานที่สำคัญ ออกไปจากบริเวณดังกล่าว เช่น การถอนวัตถุอย่างอื่นที่คาดว่าจะตกค้างอยู่ในบริเวณที่พระสงฆ์ผู้ภิกษุมาลงไปใหม่

๑.๒ การถอนสิ่งที่เป็นนามธรรม เป็นการนำเอาสิ่งที่ชาวบ้านคาดว่าจะเป็สิ่งไม่ดีออกจากบริเวณที่อยู่อาศัย ชุมชนหรือสถานที่สำคัญ ทั้ง ๆ ที่มองไม่เห็นว่าเป็นสิ่งใด แต่เมื่อมีคนทัก ก็กระทำเพื่อให้เกิดความสบายใจ เช่น กรณีซื้อบ้านต่อจากคนอื่น เมื่อเข้าไปอยู่แล้วคนในบ้านเกิดป่วยไข้ ไม่สบายเป็นเวลานานโดยไม่ทราบสาเหตุ และถูกผู้มีวิชาหรือหมอดูทำนาย ทักว่าบ้านนั้นมีสิ่งนั้นสิ่งนี้อยู่ ควรจะถอนจึงจะอยู่สุขสบาย เจ้าของบ้านจึงกระทำพิธีถอนขึ้น เรียกว่า ถอนจิตฆวง

๒. การส่ง คือ การนำเครื่องบูชาหรือเครื่องสังเวยถวายแต่เทวดาหรือส่งให้ภูตผี ปีศาจที่แต่ละคนบนบานไว้ หรือในบางกรณีที่บุคคลใดถูกหมอดูทำนายทายทักว่ามีเคราะห์ ก็ต้องทำพิธีส่งเพื่อให้บุคคลนั้นประสบแต่ความสุข

๓. การบูชาสังเวย คือ การนำเครื่องบูชาไปบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพนับถือทั้งในยามปกติและในยามป่วยไข้ โดยเฉพาะในยามป่วยไข้ นั้น การบูชาสังเวยสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก็เพื่อให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ปกป้องคุ้มครองและช่วยให้หายจากโรคร้ายไข้เจ็บที่ประสบอยู่

๔. การส่งเคราะห์ คือ การนำเครื่องบูชาหรือสวดตามกำลังพระเคราะห์เสวยอายุ เช่น คนถูกพระเสาร์อายุ พระเสาร์ซึ่งมีกำลัง ๑๐ ก็ทำสวดเครื่อง ๑๐ ถ้าถูกพระราหูเสวยอายุ พระราหูซึ่งมีกำลัง ๑๒ ก็ทำสวดเครื่อง ๑๒ เป็นต้น การส่งเคราะห์นั้นนิยมเอาเสื้อผ้าของผู้ถูกเสวยอายุมาวางไว้ด้วย หลังจากพิธีกรกล่าวคำบูชาตามกำลังพระเคราะห์แล้วก็จะสลดเคราะห์ด้วยน้ำพระพุทธมนต์ลงบนสวดวง จากนั้นนำสวดวงไปส่งตามทิศหรือราศีของดวงพระเคราะห์ให้พ้นจากบริเวณบ้านหรือสถานที่อยู่ของผู้ถูกเสวยอายุ

๕. การสืบอายุหรือสืบชาติ คนโบราณเชื่อว่าอายุของคนเราอาจจะขาดลงได้ด้วยอำนาจของเคราะห์ ชีตฆง สิ่งศักดิ์สิทธิ์และเทพดาทั้งหลาย ซึ่งอาจจะปรากฏในลักษณะของการตายด้วยอุบัติเหตุ ดังนั้น เมื่อถูกหมอดูหรือผู้มีวิชาทำนายทายทักว่าอายุขาด ก็จะต้องรีบทำพิธีส่งเคราะห์ บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์และทำการสืบชาติเป็นการแก้ชืด เพื่อให้อายุยืนยาวต่อไป

๖. การอัญเชิญ พิธีการอัญเชิญนั้นจะกระทำขึ้นเมื่อเกิดอาเพศขึ้นในบ้านเมือง ผู้คนต่างเจ็บป่วย ล้มตายเป็นจำนวนมาก ผู้เกี่ยวข้องต้องทำพิธีอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ตลอดจนสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ นับตั้งแต่รุกขเทวดา บรรพชา เทพดา ท้าวจตุโลกบาล แม่พระธรณี ตลอดจนพวกเทพอสูรทั้งหลายที่คาดว่าจะเป็ต้นเหตุของอาเพศดังกล่าวให้มารับเครื่องสังเวยและสารภาพผิดต่อท่านเหล่านั้น แล้วขอการอรรักษา ซึ่งทางล้านนาเรียกว่า “ขุมขางรักษา”

๗. การลบ คือ การทำลายของเดิมหรือทำลายสิ่งๆ ที่คิดว่าเป็นสิ่งชั่วร้าย ต้องทำพิธีทำลายให้หมดไปเรียกว่า ลบลายหายสูญ โดยการทำพิธีบูชาสังเวยด้วยสวดเครื่องดับแล้วอ่านมนต์ เช่น มนต์มหาศุบ มนต์กุมมารพัง มนต์มหาสันติ เป็นต้น หากได้กระทำเช่นนี้แล้วเชื่อว่าได้ทำลายชืดและลบลายหายสูญสิ่งร้ายทั้งหลายแล้ว

๘. การนั่งทางในและการขุด ในกรณีที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งถูกฝ่ายตรงข้ามประสงค์ร้าย ไม่ว่าจะเป็ไปโนลักษณะของการกระทำต่อตัวผู้นั้นโดยตรง เช่น การปั้นหุ่นแล้วเอาเข็มแทงที่อกสะกดด้วยคาถาเพื่อให้ผู้นั้นได้รับบาดเจ็บและอาจถึงตายในที่สุด หรืออาจเป็ไปโนลักษณะกระทำต่อสิ่งแวดล้อมแล้วให้ส่งผลกระทบไปยังผู้นั้น เช่น การที่ฝ่ายตรงข้ามนำเอาชืด อาทิ เศียรพระพุทธรูป รูปสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเครื่องใช้ของเทวดาไปฝังในบ้านของผู้นั้น เพื่อให้เกิดอาถรรพณ์หรือชืดขวงขึ้น บุคคลที่ได้รับผลแห่งการกระทำดังกล่าวจะนิมนต์พระสงฆ์ผู้ทรงสมาธิหรือมีกฤตยาคมมานั่งทางในเพื่อตรวจดูว่าบุคคลผู้นั้นถูกฝ่ายตรงข้ามกระทำด้วยวิธีการใด หากพบว่า มีสิ่งของที่เป็นชืดแฝงอยู่ ก็จะทำพิธีถอน เสกคาถาขุดออกมาจนหมด

๙. การย้าย ในกรณีที่มีบุคคลใดบุคคลหนึ่งซึ่งเป็นเจ้าของบ้านเกิดเจ็บป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุหรือประชาชนในบ้านเมืองต้องประสบเภทภัยต่าง ๆ ก็จะมีการทำพิธีย้ายสิ่งศักดิ์สิทธิ์อันเป็นที่เคารพสักการะของคุณในบ้านหรือเมืองนั้น อาทิ พระภูมิเจ้าที่ ผีเสื้อบ้าน ผีเสื้อเมืองไปอยู่ที่ที่เหมาะสมด้วยการอัญเชิญและบวงสรวง

๑๐. การเรียก ในกรณีที่เชื่อว่าบุคคลใดบุคคลหนึ่งถูกกระทำคุณไสย เช่น การเสกเข็มตะปูหรือหมักควายเข้าห้อง ตลอดจนถูกภูตผีปีศาจเข้าสิงในร่าง ก็จะมีการเชิญผู้มีกฤตยาคมมาทำพิธีเรียกสิ่งชั่วร้ายหรือชืดขวงออกจากร่างกายบุคคลผู้นั้น

๑๑. การสูตร คือการสวดมนต์หรือสาธยายมนต์เพื่อปิดเป่าสิ่งชั่วร้ายหรือชืดขวงที่คาดว่าเป็นสาเหตุของเภทภัยทั้งปวงไปให้พ้นจากบ้านหรือเมือง ในกรณีที่เป็นการปิดเป่าชืดขวงในบ้านเรือน ผู้ทำพิธีหรือผู้สูตรอาจจะเป็นคฤหัสถ์ก็ได้ แต่ถ้าเป็นพิธีสำคัญ ๆ เช่น การถอนชืดเมือง ผู้สูตรจะต้องเป็นพระสงฆ์เท่านั้น

๑๒. การพา ในกรณีที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งไปประกอบกรรมชั่วในที่ต่างบ้านต่างเมืองแล้วกลับมายังบ้านเมืองของตน ทำให้กรรมชั่วที่ผู้นั้นกระทำติดตัวมา ยังผลให้ชาวบ้านชาวเมืองได้รับผลแห่งการกระทำนั้น ซึ่งอาจจะเป็นการเจ็บไข้ได้ป่วย ชั่วของเสียหายหรือได้รับความเดือดร้อนในเรื่องต่าง ๆ ชาวบ้านจะนิมนต์พระสงฆ์มาขับไล่สิ่งชั่วร้ายนั้นด้วยการสูตร แล้วให้ชาวบ้านผู้มีความซื่อสัตย์ทางเวทมนต์เป็นผู้กระทำพิธีให้สิ่งชั่วร้ายลงในที่ใดที่หนึ่งแล้วพาเอาความชั่วร้ายนั้นไปทิ้งที่อื่น ซึ่งส่วนใหญ่จะทิ้งลงในแม่น้ำให้น้ำพัดพาไป มิให้ย้อนกลับมาอีก

๑๓. การตัด เป็นพิธีกรรมที่ใช้แยกสิ่งที่ไม่ดีหรือชืดให้ออกจากตัวบุคคล เช่น การตัดเวรตัดกรรม เป็นพิธีที่ใช้แยกสามีภรรยาที่ตายจากกันมิให้อาลัยอาวรณ์กันถึงกับจะมาเอาชีวิตอีกคนหนึ่งตามไป พิธีกรรมดังกล่าวนี้จะต้องเตรียมกรวยดอกไม้มา ๒ อัน โดยเป็นของคนตาย ๑ อัน และคนเป็นอีก ๑ อัน พิธีเริ่มจากผู้ทำพิธีจะว่าคาถาบอกกล่าวแล้วให้คนเป็นถือกรวยดอกไม้ของตนเดินกลับบ้านโดยไม่เหลียวหลังเพราะมีความเชื่อว่าหากเหลียวหลังผีจะตามมาด้วย

๑๔. การพลี ในกรณีที่เกิดสิ่งผิดปกติขึ้นกับชาวบ้านโดยเชื่อกันว่าเป็นการกระทำของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อันเนื่องมาจากการที่มีบุคคลไปกระทำในสิ่งที่ไม่ถูกต้องหรือไม่เหมาะสม ก็จะต้องทำการพลี คือ การบวงสรวงบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วยเครื่องสักการะ เป็นต้นว่า ดอกไม้ ธูปเทียน เหล้า ไก่คู่ หรือสิ่งของตามที่ผู้ทำพิธีสั่ง พร้อมกับวงเวียนของให้ยกโทษและอวยความสุขแก่ชาวบ้านเหล่านั้น

๑๕. การรื้อตม้าง คือการทำลายหรือขับไล่สิ่งชั่วร้ายให้ออกไปจากบ้านเรือนหรือสถานที่ใดสถานที่หนึ่ง ในกรณีที่ชาวบ้านถูกสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อันได้แก่ พระภูมิเจ้าที่ กระทำให้เกิดความเดือดร้อน แม้ว่าจะทำพิธีบวงสรวงต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นไปแล้วก็ตาม เจ้าของบ้านหรือผู้เป็นใหญ่ใน

สถานที่นั้นจะไปเชิญผู้มีอาคมหรือพ่อหมอทำการรื้อดวงโดยการนำเอาที่สถิตย์หรือศาลหลังเก่าของ
สิ่งศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าวไปตั้งและทำการขับไล่สิ่งชั่วร้าย ซึ่งอาจเป็นภูตผีปีศาจออกไปจากที่นั้น พร้อม
กับทำพิธีป้องกันมิให้ผีเหล่านั้นกลับมาอีก

๑๖. การไปแปง ในกรณีที่ดินที่ถูกทำลายหรือถูกละเลย ไม่ได้รับการ
เอาใจใส่ เหตุการณ์ที่มักเกิดขึ้นตามมาก็คือ ชาวบ้านจะถูกผีเข้าสิงและจะพูดออกมาในลักษณะ
ของการต่อว่าว่าไม่ได้รับการเอาใจใส่ หากต้องการจะอยู่กับอย่างร่มเย็นเป็นสุข ก็จะต้องสร้างที่อยู่
ให้ใหม่ ดังนั้นชาวบ้านจึงช่วยกันบวงสรวงและจัดสร้างที่อยู่ใหม่ให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อให้ท่านได้อยู่
อย่างสบาย การกระทำเช่นนี้เรียกว่าไปแปง

๑๗. การไล่และกั๊งกำ คือการขับไล่ภูตผีปีศาจออกจากบริเวณพร้อมทั้งป้องกัน
มิให้ภูตผีปีศาจกลับเข้ามาอีก ในกรณีที่มีเรื่องทุกข์ร้อนเกิดขึ้นในบ้าน ไม่ว่าจะเป็นการที่คนในบ้าน
ป่วยไข้หรือมีเหตุให้ต้องเสียเงิน ข้าวของอยู่ตลอดเวลา เจ้าของบ้านหรือผู้เกี่ยวข้องจะไปนิมนต์
พระสงฆ์มาทำพิธีถอนชืดขวง นอกจากนี้ ชาวบ้านยังเชิญผู้มีอาคมหรือพ่อหมอทำการขับไล่สิ่ง
ชั่วร้ายออกไปด้วยการเสกข้าวสาร เสกทรายไปรยตามบริเวณบ้าน หลังจากนั้นพ่อหมอจะทำยันต์
ตะกรุดปิดไว้หรือแขวนไว้ที่เสาเอกหรือผนังใกล้ ๆ กับเสาเอกเสาโทเพื่อเป็นการป้องกันมิให้ภูตผี
ปีศาจกลับเข้ามาอีก

อย่างไรก็ตาม พิธีกรรมในการแก้อุบาทว์หรือชืดขวงที่กล่าวข้างต้นนั้น เป็นพิธี
กรรมอย่างย่อ ๆ ซึ่งพิธีกรรมที่สมบูรณ์แบบนั้น อาจจะมีวิธีการหรือรายละเอียดปลีกย่อยแตกต่าง
กันออกไปในแต่ละท้องถิ่น ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับความเชื่อที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษในท้องถิ่นนั้น ๆ
โดยที่บางครั้งการแก้อุบาทว์หรือชืดขวงอาจใช้วิธีการใดวิธีการหนึ่งดังกล่าวข้างต้น แต่ในบางครั้ง
อาจจะใช้พิธีกรรมหลายอย่างประกอบกัน ดังเช่น การปิดประตูบ้าน ปิดประตูเมือง ปิดคลอง
ถมบ่อน้ำ ถมสระหนองสาธารณะ หรือย้ายกระแสน้ำ ถือเป็นชืดขวง ทำให้เกิดความเสื่อมทั้งแก่
ชุมชนและบุคคลที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเมื่อเหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นแล้ว ผู้เป็นใหญ่หรือผู้อาวุโส อันได้แก่
เจ้าเมืองหรือผู้เฒ่าในเมืองนั้นจะร่วมกันจัดพิธีแก้ชืดขวงขึ้นด้วยวิธีการต่อไปนี้

๑. เตรียมเครื่องเช่นสังเวทยหรือเครื่องบูชาตามกำลังนพเคราะห์ที่มีสะดวกคือ
สะดวกศอก สะดวงวา ใสเครื่องตามกำลังวัน ถ้าถอนที่เกี่ยวกับผียักษ์ อสุรกาย ให้เอาเครื่องดิบ
เป็นต้นว่า ข้าวดิบ จิ้นดิบ ปลาดิบมาทำการบูชา เมื่อเสร็จพิธีแล้วให้ทำการฝังเครื่องสังเวทยดิบนั้น
ลงในดินเพื่อให้หมู่อสุรกายทั้งหลายที่อยู่ใต้พิภพจะได้กินของดังกล่าวนั้น

๒. ทำการถนอมตามแจ้งเมืองคือมุมเมือง ประตูเมืองและกลางเมือง หรือสะดือ
เมืองในเชียงใหม่ ทั้ง ๑๐ แห่ง

๓. ทำการสืบชะตาด้วยการนิมนต์พระสงฆ์จำนวน ๑๐๘ รูป มาทำการอุตรมนต์ นอกจากจะมีการสวดมงคลสูตรแล้วยังสวดปริตร คือสวดขอฝน สวดมัจฉาราชกถา สวดมงคลจักรวาลใหญ่ มงคลจักรวาลน้อยและสวดมนต์ชะตา เรียก “อุณหัสนวิชัยอีกด้วย”

๔. ทำเครื่องสืบชะตาเรียกว่าสืบชะตาเมือง ทำให้ครบทั้ง ๑๐ แห่ง เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชาวเมือง

๕. ทำการบูชาท้าวทั้งสี่และอารักษ์ประจำเมืองทุกแห่ง ด้วยการปาวร้องให้มารับอามิสบูชาที่ชาวเมืองถวาย

๖. มีการเทศน์พระคัมภีร์ที่สำคัญ อันประกอบด้วย ธรรมชัยสังคหะ ธรรมชายน้อย ธรรมสารากิริ ธรรมอรินทุมหรืออรินทโฆ ธรรมพระยาปลาช่อน ธรรมสังคหะโลก ธรรมมงคลสูตร ธรรมโลกวุฒิ ธรรมอุณหัสนวิชัยและธรรมมหาตันติงหรือมหาสันติ

๗. ให้ชาวเมืองทั้งหลายนำเครื่องสักการะบูชา ประกอบด้วยดอกไม้ รูปเทียนทราย ข้าวเปลือก ข้าวสารและด้ายสำหรับโยงไปยังบ้านเรือนของตน

๘. บูชานพเคราะห์ บูชาแก้อุปัทพ์และบูชาเทวดา หากทำที่บ้านของตน ให้ตระเตรียมให้ครบตามพิธีกรรม

๙. ให้ทำตาแหลว คือตาเหยี่ยวเป็นยันต์พิธีอย่างยันต์ ๘ ทิศของจีน แล้วติดตามประตูบ้านหรือประตูเมืองเพื่อป้องกันมิให้ภูตผีปีศาจเข้าสู่บ้าน

๑๐. การทำพิธีนั้น หากเป็นพิธีกำจัดชืดช้ำหรือชืดขวางขนาดใหญ่ นอกจากจะสวดคาถาสาคัญที่กล่าวมาแล้ว ยังต้องสกรายคายคาถามหาตูปคือโองการสำหรับกำราบชืดให้อ่อนราบลงไป ไม่สามารถลุกขึ้นมาต่อกรได้อีกด้วย

ความเชื่อในเรื่อง “ชืด” และการ “ถอนชืด” ของชาวล้านนาปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงปลายเดือนพฤษภาคม 2534 ซึ่งได้สร้างความสะเทือนใจให้แก่ชาวเชียงใหม่เป็นอย่างมาก นั่นคือเครื่องบินโดยสารของบริษัท เลาด้าแอร์ จำกัดประสบอุบัติเหตุที่จังหวัดสุพรรณบุรี ทำให้ชนชั้นผู้นำและนักธุรกิจที่มีชื่อเสียงของจังหวัดเชียงใหม่ อาทิ ดร.ไพรัชต์ และรองศาสตราจารย์สุภาพ เดชะรินทร์ อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่และภรรยา หม่อมศรีนวล ณ เชียงใหม่ เจ้าพงษ์แก้ว ณ ลำพูน เสียชีวิตในทันทีนั้น ได้มีการตั้งข้อสังเกตว่าน่าจะมีสาเหตุมาจากภรรยามักทำที่ไม่ถูกต้องหลายประการ อันได้แก่การปิดประตูทำแพและประตูสวนดอกไม้ให้คนและพานหะทั้งหลายสัญจรไปมา เชื่อกันว่าการปิดประตูดังกล่าวเป็นเสมือนการปิดประตูเข้าออกของเทพารักษ์ ผีเสื้อบ้านผีเสื้อเมือง หรือแม้แต่การทำอาคารที่อยู่อาศัยสูงบังวัดวาอาราม ซึ่งเป็นเสมือนกับการไม่เคารพยำเกรงต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ นอกจากนี้ ยังมีผู้ให้ความเห็นว่าชืดบ้านชืดเมืองที่

ปรากฏในปัจจุบันนี้ สอดคล้องกับคำเทศนาที่พระมหाराชครูกล่าวไว้ในสมัยพระเจ้าเมกุฏิสุทธิวงศ์ ว่าเกิดจากสาเหตุหลายประการ ประการแรก เกิดจากการเอาศพออกทางประตูข้างเผือกกับการเผา ศพในวัดในคูเมือง ประการที่สอง เกิดจากการเลี้ยงผีปู่และย่าและเหนือใต้และการสักการะกุมภพันธ์ ๓ ตน ประการที่สามซึ่งถือว่าเป็นอาเพศที่ร้ายแรงที่สุด คือการสร้างเมืองใหม่ที่มีลักษณะเป็นการ อมเวียงเก่า เพื่อให้เหตุการณ์ที่สร้างความเสียหายและหายนะแก่บ้านเมืองคลี่คลายไปในทางที่ดี ข้าราชการ พ่อค้า คณะสงฆ์และชาวเชียงใหม่จึงได้ร่วมกันประกอบพิธี “ถอนซีด” ขึ้นตามแบบอย่าง ประเพณีโบราณ โดยในวันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๓๔ เวลา ๙.๐๐ น. คณะสงฆ์ และประชาชนชาวเชียงใหม่ ได้ร่วมกันทำพิธีสวดถอนซีดทั้งเมืองเชียงใหม่ ๗ แห่ง โดยจัดทำพิธีต่างดาที่ช่วงประตูท่าแพ จากนั้น เวลา ๑๖.๐๐ น. พระสงฆ์ ๓๕ รูป ได้แยกย้ายกันไปกระทำพิธีส่งซีดไล่อาถรรพณ์ตามจุดต่าง ๆ เช่น แจ่งศรีภูมิ แจ่งชะด้า แจ่งกู๋เฮือง แจ่งหัวริน ลีแยกกลางเวียง ประตูท่าแพและประตูสวนดอก เวลา ๑๗.๐๐ น. ได้เริ่มพิธีถอนซีด เมื่อเสร็จพิธีแล้วพระสงฆ์ ๕ รูป ได้เดินทางไปยังบ้านพักผู้ว่าราชการ จังหวัดเชียงใหม่เพื่อทำพิธีถอนซีด โดยมีการจัดทำสะตวง ด้วยกาบกล้วยบรรจุเครื่องเช่นไหว้รวม ๕ กระทง (กระทงใหญ่ ๑ กระทงและกระทงเล็ก ๔ กระทง) กระทงเล็กนำไปวางไว้ที่มุมในเขตบ้านพัก ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ ส่วนกระทงใหญ่ ตั้งอยู่กลางพิธี นอกจากนั้นยังมีกล้วยพื้นเมือง ๑ เครือ มะพร้าว ๑ ทะลาย ข้าวเปลือก ข้าวสาร ดอกไม้ธูปเทียน หลังจากพิธีสวดเสร็จ พระครูอนุสรณ์ศีลขันธุ์ เจ้าอาวาสวัดหมื่นล้าน ก็ได้ประพรมน้ำพระพุทธมนต์รอบ ๆ บริเวณบ้านพักผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ เป็นอันเสร็จพิธี (ไทยนิวส์. ๒๕๓๔ : ๑๕)

กลุ่มชนที่ทำการศึกษา

ภูมิลำเนา

ชาวยอง หรือชาวไทยยอง เป็นชาวไทยลื้อกลุ่มหนึ่งที่มีถิ่นฐานอยู่ในแคว้นสิบสองปันนา ในมณฑลยูนนานตอนใต้ของประเทศจีนในปัจจุบัน แต่เนื่องจากถิ่นที่อยู่เดิมคือแคว้นสิบสองปันนามี สภาพแค้นแค้น ไม่เอื้อต่อการดำรงชีวิตที่สงบสุขเพราะการศึกสงครามที่ชาวจีนหรือที่ชาวไทยยองเรียกว่า “ฮ่อ” ได้รุกรานเข้ามาในอาณาบริเวณ ทำให้ตกอยู่ในสภาพ “ข้าวยาก นมยากแพง” จึงได้อพยพลงมา ทางใต้และตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำโขงและแม่น้ำคง (สาละวิน) ในบริเวณจังหวัดเชียงใหม่ แคว้นชานเสตท (Shan State) ประเทศพม่า ถิ่นเป็นที่รกร้างว่างเปล่าและเป็นที่ยากลำบาก ภูมิอากาศไม่เหมาะสมแก่การทำเกษตร นอกจากนั้น บริเวณดังกล่าวยังมีกลุ่มชนที่พูดภาษาตระกูล ไทย-ลาว ซึ่งเป็นเสมือนญาติพี่น้องเพราะใช้ภาษาในกลุ่มเดียวกัน อาศัยอยู่โดยรอบทั้งในบริเวณกลุ่ม แม่น้ำโขงแถบตะวันออกเฉียงเหนือที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาและในประเทศไทย

ลักษณะเด่นของเมืองยองที่ถือเป็นยุทธศาสตร์แห่งการปกครองมีหลายประการอันได้แก่

๑. เมืองยองอยู่ในแอ่งที่ราบมีเทือกเขาสูงล้อมรอบ มีแม่น้ำหลายสาย คือแม่น้ำยองและแม่น้ำคาม ทำให้อเหมาะแก่การปลูกพืชพันธุ์ธัญญาหารต่างๆ โดยเฉพาะข้าว ซึ่งผลผลิตที่ได้ก็นอกจากจะสามารถเลี้ยงผู้คนจำนวนมากในเมืองยองได้ทั้งเมืองแล้ว ยังมีผลผลิตที่เหลือที่จะนำไปแลกเปลี่ยนสินค้ากับชุมชนอื่นได้อีกด้วย

๒. เมืองยอง เป็นศูนย์กลางทางพุทธศาสนาเมืองหนึ่งในเขตวัฒนธรรมไทยลื้อ-ไทยยวน (อันประกอบด้วยเมืองสำคัญ ได้แก่ เชียงรุ่ง เชียงตุง เมืองยอง เชียงราย เชียงแสน เชียงของ เชียงใหม่ และลำพูน) ทั้งนี้ เนื่องจากมีปูชนียสถานที่สำคัญ คือพระธาตุจอมยอง ประดิษฐานอยู่ ซึ่งตามตำนานระบุว่าพระเจ้าสุริยวงศ์ได้ทรงสร้างขึ้น โดยบรรจุพระเกศก อัฐิส่วนต่าง ๆ และพระบรมธาตุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไว้ในกระบอกไม้ไผ่ (ไม้รวก) ผอบ ไม้จันทร์ ผอบเงินและหม้อดินเผา ไว้ในหลุมที่ปูด้วยผ้าสังฆาฏีและปิดปากหลุมด้วยหิน 4 ชั้น แล้วก่อพระเจดีย์ครอบไว้

๓. เมืองยองตั้งอยู่บริเวณพรมแดนที่ติดต่อกันระหว่างรัฐไททางเหนือ มีที่ตั้งที่เหมาะสมทางด้านยุทธศาสตร์

ด้วยเหตุนี้ เมืองยอง จึงมักถูกแย่งชิงและยึดครองโดยรัฐที่มีอำนาจ คือ สิบสองปันนา เชียงตุงและล้านนาอยู่เสมอ เมืองยองเคยตกเป็นเมืองขึ้นของล้านนาในสมัยพญาติโลกราช ซึ่งเป็นเมืองที่มีความสำคัญสำหรับล้านนาเป็นอย่างมาก เพราะสามารถใช้เป็นเมืองหน้าด่านและเป็นฐานกำลังในการทำสงครามกับพม่าและเมืองอื่น ๆ ทางเหนือ แต่ต่อมาเมื่อพม่าย้ายอิทธิพลมาครอบงำรัฐไท เมืองยองก็ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าไปด้วย ซึ่งพม่าได้ใช้เมืองยองเป็นกำลังสำคัญในการทำสงครามกับล้านนาและกับไทย

ในปัจจุบัน เมืองยองอยู่ห่างจากชายแดนไทย-พม่าด้านอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงรายขึ้นไปทางเหนือประมาณ ๑๕๗ กิโลเมตร โดยทิศเหนือจดเมืองเชียงรุ่ง ทิศตะวันออกจดเมืองลำ ทิศตะวันตก จดเมืองเชียงตุงและทิศใต้ จดเมืองเชียงของ

การอพยพและการตั้งรกรากของไทยอยู่ที่ลำพูน

การอพยพของชาวไทยของมาตั้งถิ่นฐานในหัวเมืองต่าง ๆ ของล้านนานั้น เกิดขึ้นหลายครั้งในประวัติศาสตร์ โดยเริ่มจากรัชสมัยพญาเม็งราย ได้มีการทำศึกสงครามระหว่างอาณาจักรล้านนากับบรรดาหัวเมืองต่าง ๆ แถบเชียงแสน แล้วกวาดต้อนชาวของลงมาและหลังจากนั้นชาวไทยของก็ได้มีการเคลื่อนขยายเข้ามาในล้านนาด้วยสาเหตุที่แตกต่างกันออกไป เช่น การแต่งงานระหว่างกลุ่มชน ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ทางเครือญาติ อันนำไปสู่พันธมิตรทางการเมือง ความสัมพันธ์ทางการค้า ระบบความเชื่อศาสนา ตลอดจนทั้งการสงคราม ซึ่งเป็นการกวาดต้อนผู้คนตามนโยบายทางการเมืองในการสร้างแปงเมืองหรือที่เรียกว่า “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” ของพระเจ้ากาวิละ ดังปรากฏหลักฐานการอพยพของชาวไทยของมาที่ลำพูนครั้งสำคัญ ๒ ช่วง คือ

๑. ช่วงพ.ศ. ๒๓๔๘ - ๒๓๕๕ พระเจ้ากาวิละเห็นความจำเป็นที่จะต้องฟื้นฟูเมืองลำพูนที่เกือบเป็นเมืองร้าง อันเนื่องมาจากการถูกพม่ากวาดต้อนผู้คนไปอยู่ที่อังวะในปีพ.ศ. ๒๓๐๖ การสูญเสียกำลังคนไปกับการศึกสงคราม การอพยพผู้คนไปอยู่ที่เชียงใหม่เมื่อปีพ.ศ. ๒๓๓๗ ตลอดจนการอพยพของชาวลำพูนเองไปอยู่ในที่ปลอดภัยจากศึกสงคราม ซึ่งนโยบายฟื้นฟูลำพูนนี้ นอกจากจะเป็นการเตรียมกำลังพลเพื่อเป็นเสมือนกองหนุนของเชียงใหม่แล้ว ลำพูนยังเป็นเมืองที่อยู่ใกล้เชียงใหม่ ควบคุมดูแลได้ง่ายและเป็นเมืองที่ตั้งไว้เพื่อปูนบำเหน็จความชอบแก่ญาติพี่น้องที่ช่วยทำศึกสงครามมาเป็นเวลานานกับเป็นการขยายตำแหน่งทางการเมือง อันจะเป็นการป้องกัน การขัดแย้งในการขึ้นดำรงตำแหน่งต่าง ๆ ในอนาคต (แสง มาละแซม ๒๕๓๘: ๑๕๕) อีกด้วย ด้วยเหตุนี้ พระเจ้ากาวิละจึงได้มอบหมายให้กองทัพเชียงใหม่ นำโดยอุปราชธรรมลังกา เจ้าบุรีรัตนคำผืน พร้อมกับหลาน ๒ คน คือ เจ้าราชบุตรและเจ้าสุวรรณคำเครื่อง ยกกองทัพไปกวาดต้อนผู้คนและทรัพย์สินจากเมืองของมาเป็นจำนวนมาก ซึ่งการกวาดต้อนผู้คนจากเมืองของครั้งนี้ เป็นลักษณะของ “การเทศร์” คือ กวาดต้อนมาทั้งระบบของเมือง นับตั้งแต่เจ้าเมือง ภรรยา บุตร ชุนนาง พระสงฆ์ หัวหน้าชุมชนระดับต่าง ๆ ตลอดจนจนถึงไพร่พล ประชาชนทุกชั้น มาตั้งถิ่นฐานในลำพูน และสถาปนาเจ้าบุรีรัตนคำผืนเป็นเจ้าเมืองลำพูน ทำหน้าที่ปกครองดูแลชาวไทยของและกลุ่มชนอื่น ๆ ที่ได้อพยพมาอยู่ลำพูนในคราวเดียวกัน

สำหรับพื้นที่ที่ชาวไทยของได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในลำพูนนั้น แบ่งออกได้ตามสถานภาพของบุคคล ดังนี้

๑. ชั้นปกครอง อันได้แก่ เจ้าเมืองของ ภรรยา บุตร ญาติพี่น้อง ชุนนาง รวมถึงชนชั้นปกครองทุกระดับ ตั้งถิ่นฐานในบริเวณที่กลุ่มเจ้าเจ็ดตนกำหนด โดยให้อยู่ใกล้ตัวเมือง ทั้งนี้ เพื่อมิให้เกิดปัญหาต่อการควบคุมดูแล

๒. ไพร่พล ได้แยกย้ายไปตั้งถิ่นฐานตามที่ราบลุ่มแม่น้ำสำคัญ ๆ ซึ่งเหมาะแก่การทำ การเกษตร ซึ่งบริเวณดังกล่าวนี้ นอกจากจะเป็นแหล่งเสียบียงอาหารอันอุดมสมบูรณ์แล้ว ยังเป็นเส้น ทางคมนาคมทางน้ำที่สำคัญระหว่างเชียงใหม่ ลำพูนกับหัวเมืองต่าง ๆ ในที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา อีกด้วย อย่างไรก็ตาม การตั้งถิ่นฐานของผู้คนจากเมืองยองนี้ เป็นลักษณะการตั้งบ้านเรือนแบบกระจุก ตัวเฉพาะในกลุ่มของคนยองอย่างเหนียวแน่นเป็นหมู่บ้านใหญ่ ซึ่งถือเป็นหมู่บ้านหลัก บริเวณที่ตั้ง ของหมู่บ้านหลักดังกล่าวคือ

บนฝั่งแม่น้ำกวง ได้แก่ บ้านเวียงยอง บ้านตอง บ้านยู บ้านหลวย บ้างวังไฮ บ้านสันดอนรอม

บนฝั่งแม่น้ำปิง ได้แก่ บ้านริมปิง บ้านประตูป่า บ้านหลด บ้านบัว บ้านบาน

บนฝั่งแม่น้ำทา ได้แก่ บ้านป่าซาง บ้านจางข้าวน้อย บ้านแหม บ้านสะบุง บ้านหวาย ต่อมาชาวไทยยองจากหมู่บ้านหลักเหล่านี้ได้กระจายออกไปตั้งถิ่นฐานตามที่ราบลุ่ม

อื่น ๆ ที่มีความอุดมสมบูรณ์ เช่น บ้านกลาง บ้านมะเขือแจ้ บ้านศรีบัวบาน บริเวณเวียงหนองล่อง เป็นต้น

๒. ช่วงพ.ศ.๒๓๕๖ - ๒๓๙๕ ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ระบุว่าในปี พ.ศ.๒๓๕๖

พระเจ้ากาวิละได้ส่งกองทัพไปกวาดต้อนผู้คนจากเมืองยอง รวมทั้งเจ้าเมืองยอง ชื่อเจ้าสุริยวงศา ลงมาเชียงใหม่ (คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ทางประวัติศาสตร์

๒๕๑๔:๑๒๕) และในปีพ.ศ. ๒๓๙๕ ก็มีการกวาดต้อนผู้คนจากเมืองยองอีกครั้งหนึ่งในศึกเชียงตุง

ครั้งที่ ๒ แม้ว่าการอพยพทั้ง ๒ ครั้งนี้ จะมีได้ระบุว่าชาวไทยยองไปตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณใดของลำพูน ก็ตาม แต่ก็พอจะสันนิษฐานได้ว่าอาจจะเป็นลักษณะการกระจายตัวออกจากหมู่บ้านหลักและตั้ง

ถิ่นฐานอยู่ร่วมกับชนกลุ่มอื่น ๆ ในจังหวัดลำพูน ตลอดจนจังหวัดใกล้เคียง อาทิ เชียงราย ลำปาง และเชียงใหม่ แต่ถึงกระนั้นจังหวัดลำพูนก็ยังเป็นจังหวัดที่มีชาวไทยยองอาศัยอยู่มากที่สุดในประเทศไทย กล่าวคือมีประมาณร้อยละ ๔๐ ของจำนวนประชากรทั้งหมดในจังหวัดลำพูน

อย่างไรก็ตาม วิถีชีวิต ศรีป่าซาง ได้แบ่งชาวไทยยองที่อาศัยอยู่ในจังหวัดลำพูน ออกเป็น ๒ กลุ่มใหญ่ ๆ ตามสำเนียงพูด ดังนี้

๑. กลุ่มที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณทิศตะวันออกของอำเภอเมือง และอำเภอแม่ทา ซึ่งถูกชาวไทยยองที่อยู่บริเวณทิศตะวันตกของจังหวัดเรียกว่า "ลื้อ" ชาวไทยยองเหล่านี้มีบรรพบุรุษ ที่มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่อำเภอเชียงคำและเชียงม่วน จังหวัดพะเยา

๒. กลุ่มที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณทิศตะวันออกของจังหวัดลำพูน คือ อำเภอป่าซาง และอำเภอบ้านโฮ่ง ซึ่งเป็นกลุ่มที่อพยพลงมาในยุค "เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าวใส่เมือง" จึงถือว่าเป็นชาวไทยยองกลุ่มแรกที่ได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในจังหวัดลำพูน (วิถีชีวิต ศรีป่าซาง ๒๕๓๖:๕)

ชาวไทยของมีลักษณะเด่นที่ถือเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชน คือ ภาษา ภาษายองจะแปลกจากภาษาถิ่นอื่นที่ใกล้เคียงกันในดินแดนล้านนา คือ ภาษายองจะไม่มีคำที่ประสมด้วยสระประสมเลย หากจำเป็นต้องใช้คำที่มีเสียงสระประสม ก็จะใช้สระเสียงอื่นแทน เช่น ใช้สระเอ แทนสระเอี้ย (เสี้ย เป็น เส เมี้ย เป็น เม เรี้ยน เป็น เรน เป็นต้น) ใช้สระโอ แทน สระอัว (ัว เป็น โผ กลัว เป็น โก่อ้ ถัว เป็น โต เป็นต้น) ฯลฯ หากแต่ในปัจจุบันเอกลักษณ์ดังกล่าวนี้ กำลังจะถูกลืมด้วยเหตุที่ชาวไทยของขาดความมั่นใจในตนเองที่จะใช้ภาษายอง เพื่อการติดต่อสื่อสาร ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะเข้าใจว่าเป็นปมด้อยหรือความอายที่ออกเสียงสระประสมไม่ได้ (วิลักษณ์ ศรีป่าซาง ๒๕๓๖:๖๑)

ชาวไทยของเป็นกลุ่มชนที่รักความสงบ สันโดษ พอใจในสิ่งที่มีอยู่ มีใจคอโอบอ้อมอารี มีความรักสมัครสมานสามัคคีกัน ให้ความเคารพและเชื่อฟังผู้อาวุโส (สุเมธ ทาวิริยะ และรสสุคนธ์ ทาวิริยะ ๒๕๓๐:๒๕) ศรัทธาและเชื่อมั่นในหลักธรรมคำสั่งสอนของพุทธศาสนา วัดยังคงเป็นศูนย์รวมศรัทธาของชาวบ้านมาโดยตลอด ดังจะเห็นได้จากในช่วงเทศกาลหรืองานประเพณีต่าง ๆ เช่น วันอาสาฬหบูชา วันปีใหม่มือง (สงกรานต์) วันวิสาขบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา ประเพณีเทศน์มหาชาติ ฯลฯ จะมีชาวไทยของเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาเป็นจำนวนมาก แต่ถึงกระนั้นชาวไทยของก็ยังคงมีความเชื่อในศาสนาพราหมณ์และความเชื่อในเรื่องภูตผีปิศาจด้วย โดยชาวไทยของได้ถือความเชื่อทั้งสามสิ่ง คือ พุทธ พราหมณ์ และผี เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจและผสมผสานทั้งสามสิ่งนี้ให้ไปด้วยกัน กล่าวคือพุทธให้สถานที่ และตัวบุคคล พราหมณ์ให้ พิธีกรรมและรูปแบบ ส่วนผีคือตัวแทนของความสีกลับและสามารถรับรู้ทุกสิ่งทุกอย่าง เป็นทั้งผู้ให้และผู้ทำลาย (วิลักษณ์ ศรีป่าซาง ๒๕๓๖ : ๓๘) ซึ่งพิธีกรรมที่สำคัญของชาวไทยของที่แสดงให้เห็นถึงความกลมกลืนของความเชื่อทั้งสามสิ่งคือ พิธีทานใจบ้าน

ใจบ้าน คือ บริเวณที่ถือว่าศักดิ์สิทธิ์ของแต่ละหมู่บ้าน ส่วนมากจะตั้งอยู่ตรงจุดใจกลางของหมู่บ้าน บางหมู่บ้านอาจตั้งอยู่ในบริเวณที่ใกล้วัด ที่ดินสาธารณะที่ชาวบ้านเห็นว่าเหมาะสม บริเวณทางแยกใกล้บ้านอาจารย์ผู้ประกอบพิธีหรือใกล้บ้านของผู้ที่มาตั้งรกรากอยู่ในหมู่บ้านนั้น ๆ เป็นครอบครัวแรก เป็นต้น จุดเด่นที่เห็นได้ชัดของใจบ้านก็คือบริเวณที่ตั้งของเสาใจบ้าน

ลักษณะของเสาใจบ้าน ส่วนใหญ่ทำด้วยไม้มีจำนวน ๕ ต้น ซึ่งมีได้จำกัดขนาดที่แน่นอน แต่จะมีเสาต้นหนึ่งเป็นเสาประธานอยู่ตรงกลางจะมีขนาดใหญ่และสูงกว่าเสาที่เป็นบริวาร ซึ่งล้อมรอบเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสอีก ๔ ต้น ส่วนหัวหรือยอดของเสาใจบ้าน นิยมทำเป็นรูปดอกบัวตูมหรือทำเป็นยอดแหลม และนิยมตากผ้าเสานั้นทั้งเป็นแบบเสากลมเกลี้ยงหรือทงเหลี่ยม สำหรับไม้ที่นำมาทำเสาใจบ้านมักเป็นไม้ที่สามารถทนแดดทนฝน ซึ่งในระยะหลังบางหมู่บ้านใช้เสามุงแทนเสาไม้ ในขณะที่บางหมู่บ้านใช้ต้นไม้เป็น ๆ เป็นเสาประธานและใช้เสาไม้ปักล้อมรอบเป็นเสาบริวาร

สำหรับพิธีกรรมทวงใจบ้านนั้น นิยมกระทำในช่วงเวลาหลังสงกรานต์ โดยพิธีกรรม
การทวงใจบ้านหรือแปลงบ้านที่บ้านเหล่าคู่ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน จะเริ่มขึ้นในตอนเช้าของ
วันที่ ๑๖ เมษายน สถานที่ประกอบพิธีคือบริเวณที่ตั้งเสาใจบ้าน ซึ่งอยู่ตรงกลางสามแยกใหญ่ใน
กลางหมู่บ้าน หลังประกอบพิธีทำบุญในช่วงเช้าของวันพระยาวันเสร็จสิ้นแล้ว ในตอนสายของวัน
ดังกล่าว ชาวบ้านส่วนหนึ่งจะจัดเตรียมสถานที่ ปิดกวดบริเวณเสาใจบ้านให้สะอาดเรียบร้อย
นำทรายมากองไว้รอบ ๆ เสาใจบ้าน ตั้งโต๊ะสำหรับวางเครื่องไทยทานและจัดอาสนะสำหรับพระสงฆ์
ที่จะมาประกอบพิธี ชาวบ้านอีกส่วนหนึ่งจะจัดเตรียมเครื่องประกอบพิธีชะตาบ้าน ดังนี้

๑. สานแตะไม้ไผ่รูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสกว้างยาวประมาณ ๒ ศอก จำนวน ๒ อัน
ผูกเชือกที่มุมทั้ง ๔ มุม เพื่อใช้แขวน แตะนี้ใช้บรรจุเครื่องพลีกรรมแก่เทพดาอารักษ์ที่รักษาหมู่บ้าน
๒. สานแตะตาห่าง ๆ กว้างประมาณ ๒ ศอก ยาวประมาณ ๒ วา ๒ อัน
๓. สานไม้ไผ่เป็นรูปเจด ๗ ชั้นและ ๓ ชั้น ๒ ชุด
๔. ฟันเชือกที่ทำจากหญ้าคาเขียวยาวประมาณ ๒ วา จำนวน ๒ เส้น แล้วนำเจด
๗ ชั้น และ ๓ ชั้น ผูกติดกับเชือกหญ้าคาเขียว เสร็จแล้วนำมามัดติดกับแตะตาห่างนั้น โดยทำจนได้
๒ ชุด เรียกสิ่งนี้ว่า กระปือบ้านกระปือเมือง (อ่าน “ชะปือบ้านชะปือเมือง”)

๕. บันดินเหนียวเป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ ที่ชาวบ้านรู้จักเช่น หมู หมา นก ไก่ เป็ด ช้าง ม้า
วัว ควาย เป็นต้น จำนวนอย่างละร้อย (โดยการสร้างนับให้ครบร้อยแต่อาจไม่ถึงร้อยก็ได้) รูปคน เสร็จ
แล้วนำมาใส่ในแตะเครื่องพลีกรรมนั้น โดยแบ่งจำนวนให้เท่า ๆ กัน

๖. ตรงเสาประธมานั้น ใช้ไม้ไผ่ปัก ที่ปลายไม้ไผ่ผูกด้วยสายสิญจน์โยงมาผูกกับ
องค์พระพุทธรูปที่ใช้ประกอบพิธีสงฆ์

๗. ทำค่างไม้ไผ่เพื่อพาดสี่สายค่าง คือสายสิญจน์ชุบน้ำมันงาหรือน้ำมันมะพร้าว
จำนวน ๒ แห่ง ตรงทางแยกไปทิศใต้และทิศเหนือของบริเวณพิธีเรียกว่าค่างสี่สาย

ส่วนชาวบ้านทุกหลังคาเรือนจะจัดเตรียมพานข้าวตอกดอกไม้ ธูปเทียน อาหาร
คาวหวาน หมากเมี่ยงบุหรี อ้อยและกล้วยหั่นเป็นแว่น ๆ ทุงเล็ก ๆ ที่เรียกว่าช่อ ทุงไต้หมู หรือทุงรูป
นักบวช ฐานใส่ทราย ด้ายสายสิญจน์ น้ำมันส้มป่อย ข้าวสุก และน้ำหยาด คือน้ำที่ใช้ในการกวาดน้ำ

รุ่งเช้าวันที่ ๑๖ เมษายน วันประกอบพิธีชาวบ้านจะมารวมกันที่บริเวณใจบ้าน
บางคนนำเสื่อมาปูนั่งตรงปากทางสี่แยกไปสู่อบ้านของตนเองโดยนั่งรวมกันเป็นกลุ่ม ๆ ส่วนผู้ชาย
จะนั่งบนเสื่อที่ยืมมาจากวัดตรงหน้าอาสนะ เมื่อนั่งเรียบร้อยแล้วก็นำทุงและช่อไปปักที่
กองทรายรอบ ๆ เสา จุดเทียนปักหรือติดที่ราวเทียน วางขันใส่ทราย ขันน้ำมันส้มป่อยและด้าย
สายสิญจน์ไว้ใกล้กับใจบ้าน ใส่เครื่องพลีกรรมที่แตะทั้งสองนั้นใส่ข้าวเหนียวที่ปั้นเป็นก้อนเล็ก ๆ
แต่ละ ๙ ก้อน จากนั้นถึงใส่เครื่องไทยทานในภาดและแข่งที่จัดเตรียมไว้

พิธีสงฆ์เริ่มเมื่อชาวบ้านมาทำพิธีแล้ว ระหว่างที่พระสงฆ์กำลังเทศน์อยู่นั้น ชาวบ้านคนหนึ่งจะจุดธูปเทียนคือสายสิญจน์ที่ด้ายชุบน้ำมันงาหรือน้ำมันมะพร้าว มีจุดประสงค์ เพื่อจะเผาสิ่งชั่วร้ายต่าง ๆ ให้มอดไหม้กลายเป็นควันลอยไปจากหมู่บ้าน ธรรมที่ใช้เทศน์ในเช้านี้ คือธรรมมหาเมฆคลุตรจำนวน ๑ ผูก การดับบาตรนั้นชาวบ้านจะทยอยใส่ข้าวในบาตรที่ตั้งไว้ในขณะที่พระสงฆ์ยังสวดมนต์อยู่

เมื่อเสร็จสิ้นพิธีสงฆ์ ชาวบ้านจะนำขันใส่ทราย น้ำมันส้มป่อยและด้ายสายสิญจน์ กลับบ้าน เอาทรายหว่านรอบ ๆ บ้านเพื่อขับไล่สิ่งชั่วร้ายให้พ้นบริเวณบ้าน แบ่งด้ายสายสิญจน์ ออกเป็นหลาย ๆ ส่วน เช่น ใช้ขึงเหนือประตูรั้ว หรือเหนือทางขึ้นบันไดหรือประตูเข้าห้องนอนก็ได้ .ที่เหลือจะใช้ผูกข้อมือสมาชิกทุกคนในครอบครัว และใช้ผูกแฮนดร์รถจักรยานยนต์หรือพวงมาลัย รถยนต์ก็แล้วแต่ เพื่อให้แคล้วคลาดจากอันตรายทั้งปวง ส่วนน้ำมันส้มป่อยก็ให้ทุกคนในครัวเรือน ลูบศีรษะแล้วใช้ประพรมบนบ้าน เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลในปีใหม่หรือสงกรานต์

หลังจากรับประทานอาหารมื้อเช้าเสร็จ ชาวบ้านคนหนึ่งจะนำเอาตะกรงหรือเครื่อง พิธีกรรมและตะกรงเป็อบ้านกระเป็อบเมืองไปไว้ที่ปากทางเข้าหมู่บ้านทางทิศเหนือ ๑ ชุด และปากทาง เข้าหมู่บ้านทางทิศใต้ ๑ ชุด โดยวางหรือห้อยตะกรงพิธีกรรมและตะกรงเป็อบ้านกระเป็อบเมืองไว้ ใกล้เพื่อความเจ็บไข้ออกไปจากหมู่บ้านและป้องกันสิ่งชั่วร้ายต่าง ๆ ไม่ให้เข้ามาในหมู่บ้าน กิจกรรม นี้ถือเป็นขั้นตอนสุดท้ายของพิธีทำบุญทานใจบ้านหรือแปลงบ้านในหมู่บ้านเหล่านี้

สำหรับหมู่บ้านอื่น ๆ ที่ทำบุญทานใจบ้านหรือแปลงบ้านก็มีขั้นตอนคล้าย ๆ กันที่ กล่าวมา จะแตกต่างกันก็เพียงช่วงเวลาการจัด เช่น บางหมู่บ้านก็จัดพิธีขึ้นในตอนสาย หรือตอนเย็นและ อาจมีพิธีกรรมดำหัวพ่อบ้านในกรณีที่เราใจบ้านตั้งอยู่ใกล้กับหอเสื่อบ้าน ทั้งนี้ พิธีกรรมดำหัวพ่อบ้าน และการทำบุญทานใจบ้านไม่ใช่พิธีเดียวกัน หมู่บ้านที่ทำพิธีทั้งสองในเวลาเดียวกันมักเป็นหมู่บ้านที่มี ทั้งคนยองและคนเมืองอยู่ร่วมกัน เช่น บ้านน้ำรอกฟ้า บ้านไร่ดง ตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัด ลำพูน เป็นต้น

บางหมู่บ้านก็ไม่ได้จัดพิธีกรรมนี้ตรงบริเวณที่ตั้งเราใจบ้าน เช่น บ้านหนองเงือก ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ใช้บริเวณหน้าวัดหนองเงือกแทน โดยให้เหตุผลว่าบริเวณ ใจบ้านคับแคบไม่มีที่ประกอบพิธี ส่วนที่บ้านมะกอก ตำบลมะกอก อำเภอป่าซางไม่มีเราใจบ้าน แต่ก็ มีพิธีทานใจบ้านหรือแปลงบ้าน ณ บริเวณที่ตั้งเสนาหาพิกาในกลางหมู่บ้าน ช่วงเวลาการจัดพิธีกรรมนี้คือ เดือน ๙ เหนือ ถือเป็นงานประจำปีของหมู่บ้าน (วิไลภรณ์ ศรีป่าซาง ๒๕๓๘ : ๔๗ - ๔๘)

ดังที่กล่าวแล้วในข้างต้นว่าชาวไทยของความศรัทธาในพระพุทธศาสนา พิธีกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นตามประเพณี ตลอดระยะเวลาในรอบปี นับตั้งแต่เดือนเกี๋ยง (ตรงกับเดือนตุลาคม) จะมีประเพณีออกพรรษา การตักบาตรเทโวและประเพณีทอดผ้าป่า ประเพณีลอยกระทงในเดือนนี้ การสูชวิญข้าวในเดือนสาม ประเพณีตานข้าวใหม่ ประเพณีตานหิ้วหิงไฟ พระเจ้าในเดือนสี่ ประเพณีปอยน้อย (บวชเนตร) ในเดือนห้า ประเพณีจัดงานปอยหลวงเพื่อฉลองถาวรวัตถุของวัดในเดือนหก ประเพณีสงกรานต์ในเดือนเจ็ด พิธีแสกนาเพื่อบูชาแม่โพสพ ประเพณีเข้าพรรษาในเดือนสิบ ประเพณี “เอามื้อเอารัน” เป็นการช่วยกันทำงานตอบแทนแรงงานซึ่งกันและกัน พิธีทำขวัญควายในเดือนสิบเอ็ด พิธิตานเปรตหรือการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตาย ประเพณีกินกล้วยสลากในเดือนสิบสอง ซึ่งมีลักษณะใกล้เคียงกับประเพณีของชาวล้านนา ชาวไทยองได้ร่วมกันจัดและเข้าร่วมในพิธีกรรมดังกล่าวอย่างสม่ำเสมอ ส่วนประเพณีและพิธีกรรมของครอบครัว รัตนพร เศรษฐกุล ได้กล่าวโดยสังเขปไว้ดังนี้

พิธีขึ้นบ้านใหม่ เป็นพิธีมงคล ชาวบ้านต้องหาฤกษ์ดี ส่วนมากจะเลือกวันคู่ ยกเว้นวันพฤหัสบดี ผู้หว่านมักเป็นพระหรืออาจารย์วัด สมัยก่อนจะใช้วิธีเชิญด้วยปาก ในปัจจุบันมีการออกบัตรเชิญอย่างเป็นทางการ มีการนิมนต์พระมาเจริญพระพุทธมนต์ มีการสวดถอนและขึ้นท้าวทั้งสี่ โดยทำสังฆวงหรือกระทงด้วยกาบกล้วยรูปสี่เหลี่ยมใส่อาหารหมากพลู นูรี มีซอคง รูป เทียน เวลาสวดถอนจะเอาสังฆวงไปวางกลางบ้าน ๑ วัน แจ่งบ้านหรือมุมบ้านทั้ง ๔ มุม นิมนต์พระสงฆ์มาสวดถอน เพื่อขับไล่สิ่งชั่วร้ายอัปมงคลต่าง ๆ ให้พ้นจากบ้านใหม่ เสร็จก็เอามัดธากวัตถุชิ้นเล็ก ๆ ออกมาใส่สังฆวงแล้วเอาไปทิ้งนอกบ้าน หลังจากนั้นกินของขึ้นบ้าน โดยเลือกผู้ช่วยขนของที่ชื่อแก้ว คำ หรือทองหรือชื่อที่เป็นของมีค่าเพื่อเป็นมงคลแก่เจ้าของบ้าน หลังจากนั้นมีการกินเลี้ยง

พิธีแต่งงานในสมัยก่อนไม่มีพิธีรีตองอะไรมากมาย ไม่มีการเลี้ยงใหญ่โต การแต่งงานเป็นไปอย่างเรียบง่าย ในกรณีที่ฝ่ายชายมีดีฝ่ายหญิง คือ มีการแตงเนื้อต้องตัวฝ่ายหญิง ไม่ว่าจะตั้งใจหรือไม่ก็ตามก็จะมีพิธีเสียผีให้ตามที่ฝ่ายหญิงเรียกร้อง สามารถเลือกว่าจะแต่งงานหรือไม่แต่งงานก็ได้ หากตกลงจะแต่งงานก็มีการสูชขอ ฝ่ายหญิงยินยอมจะมีการเรียกค่า “ข้าวม่านานม” เป็นค่าสินสอดทองหมั้น ส่วนใหญ่การแต่งงานมักจัดที่บ้านของฝ่ายหญิงในการแต่งงานฝ่ายชายต้องเตรียมขันเสียผี ซึ่งมีหมากหัวพลูมัดและเงินค่าเสียผีมาให้แก่ฝ่ายหญิง นอกจากนี้ มีขันหมาก ซึ่งจะมอบให้ผู้ใหญ่ของฝ่ายหญิง ประกอบด้วย สินสอดทองหมั้น ตามที่ฝ่ายหญิงกำหนด เมื่อมีการไหว้ผีแล้ว วันต่อมาฝ่ายชายก็จะย้ายมาอยู่บ้านของฝ่ายหญิง โดยสะพานยามหมากพลูและสะพานคาบมาพร้อมกับญาติที่มาส่ง การเข้าบ้านฝ่ายหญิงจะต้องหาฤกษ์ยามและทิศทางให้ถูก เพราะชาวยองสมัยก่อนเชื่อว่าแต่ละบ้านมีผีหลาวเหล็กและผีหวหลวงอยู่ในแต่ละทิศของรั้วบ้านในแต่ละวัน เช่น วันอาทิตย์ผีหวหลวงอยู่ทางทิศตะวันออก ผีหลาวเหล็กอยู่ทิศตะวันตก ฝ่ายชายจะต้องเข้าบ้านทางทิศเหนือหรือทิศใต้เท่านั้น ไม่ว่าจะผีประตุหรือต้องมุดรั้วปีนรั้วเข้าไปก็ตาม ถ้าหากเข้าทางทิศที่มีผีหวหลวงหรือผีหลาวเหล็กอยู่

จะทำให้ชีวิตแต่งงานยุ่งยาก หลังพิธีแต่งงานฝ่ายชายต้องอยู่บ้านฝ่ายหญิง ๓ วันเป็นอย่างน้อย ในระหว่างนั้นจะมีการออกไปเยี่ยมญาติ เพื่อแนะนำให้ผู้รู้จักกัน มีการนำของฝากเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น ปลาแห้ง ปลาเค็ม หมากและพลูไปฝากญาติผู้ใหญ่ด้วย

ในสมัยก่อนเมื่อการแพทย์ยังไม่เจริญชาวบ้านก็มักต้องพึ่งการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อรักษาโรคภัยไข้เจ็บ มีพิธีสงกรานต์ และพิธีสวดก่อนหรือสวดกวม

พิธีสวดก่อนหรือสวดกวม ทำเมื่อเด็กไม่สบายมาก ๆ เนื่องจากมีผีตายเมื่ออายุน้อย แอบมาเกิดจึงทำให้เด็กไม่สบายบ่อย ๆ ต่างจากผีตายตอนแก่ที่มีบุญมากกว่า ต้องทำพิธีที่ทางแยก โดยปักตาแหลวไว้ ๔ ทิศ ในการทำพิธีใช้บาตร ๑ ลูก เนืองดิบ ปลาดิบและผักสด ต้ายสายสิญจน์ คล้อง ให้พระ ๔ รูปนั่งสวดอยู่ ๔ มุม ให้เด็กอยู่ตรงกลาง เมื่อพระสวดเสร็จก็เอาบาตรพระครอบศีรษะของเด็กและให้พระประพรมน้ำมนต์

งานศพ เป็นงานที่สำคัญอีกงานหนึ่งในวงจรชีวิตของชาวยอง ในสมัยก่อนนิยมการฝังศพ เมื่อมีผู้เสียชีวิต ครอบครัวจะจัดแต่งตัวให้ศพแล้วจัดให้นอนบนแคร่แล้วหามไปฝัง เชื่อกันว่าคนตายกลางคืนต้องฝังกลางคืน ไม่ควรเก็บศพไว้ เป็นการไม่ดีสำหรับผู้ตายและครอบครัว หลังจากฝังศพแล้ว ญาติที่หามศพไปจะต้องไปวัดก่อนเพื่อไหว้พระให้เป็นมงคลก่อนแยกย้ายกันกลับบ้าน บ้างก็เชื่อว่าไปวัดเพื่อไม่ให้ผีตามมา จะทำบุญอุทิศให้ผู้ตายเมื่อใดก็ได้แล้วแต่อาจารย์วัด ภายหลังชาวบ้านจึงเปลี่ยนมาเป็นการเผาแทน (เวทีนาพร เศรษฐกุล ๒๕๓๗ : ๒๓ - ๒๔)

อย่างไรก็ตาม วิถีชีวิตของชาวไทยยองในจังหวัดลำพูน จะมีลักษณะผสมผสานกลมกลืนทางสังคมและวัฒนธรรมกับกลุ่มชนอื่นหลากหลายชาติพันธุ์แล้วก็ตาม แต่ชาวไทยยองก็ยังคงเอกลักษณ์ของกลุ่มชนที่น่าภาคภูมิใจ นั่นคือภาษาและความเชื่อในสิ่งลึกลับบางประการที่น่าจะอนุรักษ์และสืบทอดให้แก่เยาวชนรุ่นหลังต่อไป

การศึกษาตามแนวหน้าที่นิยม

วัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นสถาบันหนึ่งของสังคมที่มีหน้าที่กำหนดบทบาทและพฤติกรรมของคนในสังคมให้ประพฤติปฏิบัติตาม ซึ่งการกำหนดบทบาทและพฤติกรรมดังกล่าวนี้ ส่วนมากจะปรากฏออกมาในรูปของ “ข้อห้าม” โดยจะมีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไปในแต่ละท้องถิ่น “ข้อห้าม” ที่สังคมหรือกลุ่มชนได้กำหนดขึ้นนี้ เป็นเสมือนระเบียบหรือกฎเกณฑ์ที่คนในสังคมยอมรับและจะประพฤติปฏิบัติด้วยความสมัครใจ โดยเห็นว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม น่าเชื่อถือและมีประโยชน์ อีกทั้งบรรพบุรุษได้ยึดถือสืบต่อกันมา จึงได้ยึดเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตมาจนถึงปัจจุบัน

การที่ “ข้อห้าม” อันเป็นวัฒนธรรมพื้นบ้านประเภทหนึ่งได้สืบทอดเป็นวิถีการดำเนินชีวิตมาจนถึงปัจจุบันได้นั้น ย่อมแสดงให้เห็นว่าคนในสังคมได้ตระหนักถึงคุณค่าของ “ข้อห้าม” นั้น

แต่ในขณะเดียวกันก็มีข้อห้ามบางประการ ตลอดทั้งวัฒนธรรมพื้นบ้านบางประเภทที่มีได้สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้ เพราะ “ข้อห้าม” หรือวัฒนธรรมพื้นบ้านดังกล่าวนั้น คนในสังคมเห็นว่าเป็นสิ่งที่ไม่มีความจำเป็น ไม่มีประโยชน์และเมื่อไม่ปฏิบัติตาม ก็จะไม่เสื่อมเสียหรือเสียหายแต่อย่างใด “ข้อห้าม” หรือวัฒนธรรมพื้นบ้านดังกล่าวจึงเสื่อมไปในที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีหน้าที่นิยมที่กล่าวว่าสิ่งใดที่มนุษย์ยังคงยึดถือเป็นแนวทางการประพฤติปฏิบัติอยู่ แสดงว่าสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่มีความหมายและมีประโยชน์ต่อสังคม สิ่งใดที่ไม่มีหน้าที่หรือไม่มีประโยชน์ต่อสังคม สิ่งนั้นก็เสื่อมสลายไปในที่สุด

เท่าที่ผ่านมา ถึงแม้ว่าการศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้านด้วยทฤษฎีหน้าที่นิยม อันเป็นทฤษฎีหนึ่งของการศึกษาวิชาคติชนวิทยา จะไม่แพร่หลายนักก็ตาม แต่ถึงกระนั้นก็ยังมียุทธศาสตร์ศึกษาบางท่านได้ให้ความสนใจและความสำคัญต่อการศึกษาวัฒนธรรมพื้นบ้านด้วย ทฤษฎีหน้าที่นิยมนี้โดยเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับแนวความคิด ความเป็นมา ตลอดจนระเบียบวิธีการศึกษาตามแนวทางที่นิยมไว้ เพื่อกระตุ้นและเป็นแนวทางให้ผู้สนใจได้นำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวัฒนธรรมพื้นบ้านสาขาต่าง ๆ อาทิ

โบแอส (Boas) นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกัน เป็นผู้ริเริ่มและวางรากฐานระเบียบวิธีการศึกษาตามแนวทางที่นิยม โดยให้แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมพื้นบ้านว่าวรรณกรรมพื้นบ้านมีหน้าที่สำคัญประการหนึ่งคือ ช่วยให้ผู้คนได้แสดงพฤติกรรมออกมาตามที่เขาคงต้องการ ซึ่งพฤติกรรมเหล่านั้นเป็นพฤติกรรมที่สังคมไม่ยอมรับและอนุญาตให้แสดงออกมา ในเวลาต่อมา บัสคัม (Bascom) ก็ให้ความสนใจกับระเบียบวิธีการนี้และได้กล่าวถึงบทบาทหรือหน้าที่ของวัฒนธรรมพื้นบ้านว่า วัฒนธรรมพื้นบ้านโดยเฉพาะอย่างยิ่งวรรณกรรมมุขปาฐะ มีบทบาทหรือหน้าที่ต่อสังคมหลายประการ นับตั้งแต่การให้การศึกษาแก่ชุมชน สร้างความเพลิดเพลินให้กลุ่มชน สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันขึ้นในสังคม เป็นเครื่องมือในการแสดงออกถึงสิ่งที่ต้องการจะประท้วงสังคมหรือสิ่งที่ตนเองต้องการแต่สังคมไม่ยอมรับ ตลอดจนเป็นเครื่องมือในการแสดงออกเพื่อหลีกเลี่ยงความไม่เป็นจริง (Dorson. ๑๙๗๒ : ๒๐ - ๒๕)

โยเดอร์ (Yoder) กล่าวถึงบทบาทของวัฒนธรรมพื้นบ้านว่าเป็นกลไกในการกำหนดระดับคุณภาพของประชากร อันเชื่อมโยงไปถึงปัญหาการพัฒนาสังคมและประเทศเพราะในฐานะที่วัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นวัฒนธรรมแห่งการดำเนินชีวิต จารีตประเพณีบางอย่าง ย่อมเป็นทั้งพันธกรและเครื่องชี้นำความคิดและวิถีทางปฏิบัติของชาวบ้าน เป็นแรงผลักดันและแรงดึงดูดฐานของการสำแดงออกทั้งในด้านการเมือง สังคมและพัฒนาด้านอื่น ๆ (สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ ๒๕๒๕ : ๒๐ อ้างอิงมาจาก Yoder ๑๙๖๘ : ๕๓)

ธวัช ปุณโณทก ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของวรรณกรรมพื้นบ้านต่อสังคมว่าตามปกติชาวบ้านโดยทั่วไปนิยมฟังการอ่านวรรณกรรมเป็นอย่างมาก ซึ่งการอ่านวรรณกรรมนั้น เป็นการอ่านวรรณกรรมเพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เช่น การเทศน์มหาชาติ การเทศน์นิทานชาดก ฯลฯ

การอ่านวรรณกรรมเหล่านี้จะเป็นปัจจัยสำคัญในการเผยแพร่แนวความคิด ปรัชญา คตินิยมที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมสู่ความรู้สึกของชาวบ้าน ซึ่งชาวบ้านที่ฟังการอ่านวรรณกรรมจะมีเจตนารับเอาแนวความคิด ปรัชญา คตินิยมหรือไม่ก็ตาม แต่การที่กวีได้สอดแทรกปรัชญาและทัศนะต่าง ๆ ในวรรณกรรมเป็นกลวิธีหนึ่งในการสื่อแนวคิด ปรัชญา อันปรากฏในวรรณกรรม ทั้งทางตรงและทางอ้อม ยิ่งวรรณกรรมเรื่องใดเป็นที่ชื่นชอบของชาวบ้านในท้องถิ่นมากเพียงใด แสดงให้เห็นว่าแนวคิด นิยม และปรัชญาชีวิตเหล่านี้เป็นที่ยอมรับของชาวบ้านมากเพียงนั้น ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าวรรณกรรมพื้นบ้านเป็นเครื่องมือในการสอนความประพฤติ จริยธรรมแก่สังคม จะโดยเจตนาหรือไม่ก็ตาม แต่แก่นของเรื่องในวรรณกรรมพื้นบ้านทั่วไป มักมุ่งที่จะเสนอแนวคิดในการควบคุมสังคม สอนจริยธรรมแก่สังคมโดยยึดความเชื่อในศาสนาเป็นหลักสำคัญในการเชื่อมโยงแนวคิดเหล่านั้น เช่น การเน้นในเรื่องกฎแห่งกรรม การกระทำความดีในชาตินี้เพื่อผลแห่งกุศลบุญในชาติหน้า เป็นการใส่แนวคิดให้ปวงประชานอดกลั้นอดทนต่อความลำบากต่อชะตากรรมในชาติปัจจุบันโดยดัชนีภาพ เพื่อความสุขในชาติหน้า ฉะนั้นปวงประชาจึงยอมรับกรอบและบทบัญญัติของสังคม ยอมรับสภาพความต่ำต้อยของตนเองและมุ่งที่จะประพฤติตามหลักธรรมเพื่อเสวยสุขในชาติหน้า (วิช ปุณโกณฑก ๒๕๒๕ : ๓๙๒ - ๓๙๗)

บรรพต วีระชัย ได้กล่าวถึงแนวคิดเชิงหน้าที่นิยมในแง่สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาว่าหลักของแนวความคิดหน้าที่นิยมมีอยู่ว่า สิ่งที่มีมนุษย์ยึดถือ ใช้หรือปฏิบัติอยู่เป็นสิ่งที่ทำหน้าที่หรือมีประโยชน์ สิ่งใดไม่มีประโยชน์หรือไม่มีหน้าที่จะสูญหายหรือมักถูกเลิกใช้ (บรรพต วีระชัย ๒๕๑๕ : ๕๔)

ประจักษ์ สายแสง กล่าวถึงทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นว่าทฤษฎีที่ใช้ศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นประเภทมุขปาฐะนั้นมีทั้งหมด ๑๑ ทฤษฎีและหนึ่งในจำนวนนั้นคือทฤษฎีหน้าที่นิยม (Functionalism) ซึ่งทฤษฎีนี้มุ่งศึกษาบทบาทของวรรณกรรมที่มีต่อสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในถิ่นที่อยู่ของผู้ไม่รู้หนังสือ จุดใหญ่ที่ศึกษาคือการตรวจสอบว่าวรรณกรรมมีหน้าที่ประการใดในสังคมและวรรณกรรมเกี่ยวกลสังคมอย่างไรบ้าง (ประจักษ์ สายแสง ๒๕๒๗ : ๒ - ๕)

ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์ กล่าวถึงการศึกษาน้ำที่ของคติชาวบ้านว่านักมานุษยวิทยาสนใจศึกษาว่าคติชาวบ้านให้อะไร หรือมีหน้าที่อย่างไร เมื่อกล่าวถึงหน้าที่ของคติชาวบ้านแล้วอาจแยกออกได้เป็นหลายประการ คือ

๑. ให้ความบันเทิง การให้ความบันเทิงนี้เป็นหน้าที่ประการแรกที่ได้เห็นได้ชัดเด่นที่สุดคติชาวบ้านแต่ละประเภทต่างก็ให้ความบันเทิงด้วยกันทั้งสิ้น เช่น เพลงพื้นบ้านที่ร้องในขณะทำงาน เป็นสิ่งที่ช่วยให้ชาวบ้านเกิดความรู้สึกรื่นเริง ทำให้งานที่นำเบื่อกลายเป็นงานที่เพลิดเพลินไปได้ หรือแม้แต่การเล่นทาน การละเล่นต่าง ๆ และการทนายปรีศนา ต่างก็มีจุดประสงค์เพื่อความบันเทิงและเป็นการใช้เวลาว่างให้ผ่านไปด้วยความสนุกสนานด้วยกันทั้งสิ้น

๒. คติชาวบ้านช่วยให้อารมณ์เก็บกดและคับข้องใจของชาวบ้านคลี่คลายไป คติชาวบ้านบางอย่างเกิดจากความคิดเพื่อฝันของมนุษย์ คติชาวบ้านเปิดเผยให้เห็นถึงความคับข้องใจและความพยายามของมนุษย์ที่จะหนีไปจากความกดดันของสังคมและวัฒนธรรม เช่น นิทานบางเรื่องที่แสดงถึงความเพื่อฝันที่หนีไปจากโลกแห่งความเป็นจริง ได้แก่ ซินเดอเรลลา ฯลฯ นิทานที่ว่าด้วยการเหาะเหินเดินอากาศหรือว่าด้วยวีรบุรุษที่สามารถเอาชนะศัตรูด้วยเวทมนต์คาถา หรือคนที่มีสติปัญญาเฉียบแหลมเอาชนะคนที่มีความมากกว่าเขาโดยการใช้กลอุบาย เป็นต้น เรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องที่แสดงถึงความปรารถนาของชาวบ้าน อันเป็นผลมาจากอารมณ์และความคับข้องใจโดยต้องการให้เหตุการณ์ต่าง ๆ นี้เกิดขึ้นในชีวิตจริงของตน

๓. คติชาวบ้านช่วยให้วัฒนธรรมเข้มแข็งขึ้น โดยทำให้วัฒนธรรมของสังคมดำเนินไปอย่างถูกต้องและมั่นคง หากชาวบ้านเกิดความสงสัยในขนบธรรมเนียมประเพณีหรือพิธีกรรมที่ได้ยึดถือเป็นแนวปฏิบัติสืบต่อกันมาแล้ว ชาวบ้านก็จะสามารถหาความถูกต้องหรือคำอธิบายได้จากคติชาวบ้านประเภทต่าง ๆ เช่น นิทานอธิบายเหตุ ตำนาน สัตวนิยายประเภทสอนศีลธรรม เป็นต้น

๔. คติชาวบ้านทำหน้าที่ให้การศึกษา คติชาวบ้านมีบทบาทหน้าที่ในการให้การศึกษาแก่ชาวบ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมที่ไม่รู้หนังสือ ความสำคัญของคติชาวบ้านในด้านนี้เห็นได้ชัดเจน นิทานต่าง ๆ ของไทยมักชี้ให้เห็นค่านิยมในสังคม ตลอดจนวางแนวคิดและค่านิยมต่าง ๆ ให้แก่เด็ก เพลงกล่อมเด็กก็มีแทรกคำสั่งสอนต่าง ๆ เอาไว้ นอกจากนี้การควบคุมประพฤติของคนในสังคม มักใช้เพลงที่ร้องเสียดสีเยาะเย้ย เป็นวิธีการห้ามการแสดงพฤติกรรมที่ผิดไปจากวัฒนธรรมของสังคม

๕. คติชาวบ้านทำหน้าที่รักษาแบบแผนพฤติกรรมซึ่งเป็นที่ยอมรับในสังคมแล้ว คติชาวบ้านบางประเภทมีหน้าที่ในการควบคุมดูแลบุคคลที่พยายามประพฤติเบี่ยงเบนไปจากบรรทัดฐานทางสังคม และในขณะเดียวกันก็อาจนำไปใช้ในทางที่ยอมรับ ส่งเสริมและให้กำลังใจแก่บุคคลที่ประพฤติตามแบบแผนของสังคมอีกด้วย เพลง สุภาษิต ปรีชาญา หรือนิทาน นับเป็นเครื่องมือในการรักษาแบบแผนพฤติกรรมที่ยอมรับในสังคมได้เป็นอย่างดี เช่น เมื่อบุคคลใดบุคคลหนึ่งไม่พอใจในพฤติกรรมของเพื่อนฝูง หัวหน้าหรือแม้แต่พระเจ้าแผ่นดิน เนื้อหาของคติชนชาวบ้านก็จะออกมาในลักษณะที่กล่าวถึงนิสัยที่ไม่ดีของบุคคลนั้น ๆ เช่น อัจฉา หลอกหลวง ฯลฯ ให้ปรากฏอยู่ในตัวละครในคติชาวบ้านและหากบุคคลใดมีพฤติกรรมเป็นที่ยอมรับและชื่นชอบของคนในสังคม เนื้อหาของคติชาวบ้านก็จะปรากฏออกมาในอีกรูปหนึ่ง คือ สดุดียกย่องสรรเสริญในพฤติกรรมของบุคคลนั้น ๆ เป็นต้น (ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์. ๒๕๒๕ : ๙๙ - ๑๑๐)

สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์ กล่าวถึงวัฒนธรรมพื้นบ้านของไทยว่าควรมีบทบาทและหน้าที่สำคัญต่อสังคมไทยอย่างน้อย 3 ประการ คือ บทบาทสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพของประชากร

การเสริมสร้างฐานทางเศรษฐกิจ และรักษาเสถียรภาพความมั่นคงของชาติ พร้อมกันนี้ได้เสนอแนะ แนวทางการศึกษาเพื่อหาบทบาทและหน้าที่ของวัฒนธรรมพื้นบ้านที่มีต่อเจ้าของวัฒนธรรมโดยตรงว่า อาจใช้ระเบียบวิธีศึกษาบทบาท (Functional Method) กล่าวคือ นำข้อมูลเรื่องที่เป็นประเภทเดียวกัน ทั้งหมดหรือเท่าที่จะมากได้มาวิเคราะห์บทบาทและหน้าที่ที่พบบ่อยครั้งว่ามีอะไรบ้าง มีความถี่ มากน้อยเพียงใด อาจพิจารณากว้างไปถึงความเปลี่ยนแปลง คลื่นคลายของแต่ละบทบาท รวมทั้ง สาเหตุที่ทำให้คลื่นคลาย ผลกระทบที่เกิดจากความคงอยู่และการคลื่นคลาย (สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ ๒๕๒๕ : ๒๕ - ๓๗)

ปัจจุบันได้มีผู้สนใจและได้ทำการวิจัยวัฒนธรรมพื้นบ้านด้วยระเบียบวิธีการศึกษาตาม แนวหน้าที่นิยม ซึ่งผลจากการศึกษาค้นคว้าจะแตกต่างกันไปตามประเภทของวัฒนธรรมพื้นบ้าน อาทิ นฤจร อธิธิจักรจรัส ได้วิเคราะห์ประเพณีและวัฒนธรรมล้านนาในแนวหน้าที่นิยม โดยมองว่าประเพณีวัฒนธรรมล้านนานั้น เป็นระบบวัฒนธรรมระบบหนึ่ง ซึ่งมีประเพณีต่าง ๆ เป็น ส่วนประกอบที่มีความสัมพันธ์และหน้าที่เกี่ยวข้องแตกต่างกันและที่สำคัญคือ หน้าที่สำหรับความอยู่ รอดของส่วนรวมทั้งหมด จากการวิเคราะห์พบว่าประเพณีล้านนาส่วนใหญ่ทำหน้าที่ช่วยให้ชาวล้านนา ได้ดำเนินชีวิตประจำวันด้วยความมั่นใจ และมีความสุขทางใจ หล่อหลอมบุคลิกภาพ เสริมสร้างภูมิ ปัญญา (นฤจร อธิธิจักรจรัส ๒๕๓๑ : ๑ - ๒)

พูนพงษ์ งามเกษม และคณะได้วิเคราะห์หน้าที่ของการละเล่นพื้นบ้านของจังหวัด พิษณุโลกที่มีต่อชุมชน พบว่า นอกจากหน้าที่พื้นฐานของการละเล่นพื้นบ้าน คือการให้ความบันเทิง แล้ว การละเล่นพื้นบ้านของจังหวัดพิษณุโลกยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการนำคนเข้าสู่สังคม สร้าง ความสามัคคีในกลุ่ม สะท้อนและบันทึกกฎเกณฑ์ ตลอดจนค่านิยมในสังคมด้านต่าง ๆ เช่น สังคม เศรษฐกิจ ระบายสิ่งเก็บกดและความคับคั่งใจที่ต้องปกปิดซ่อนเร้นในเวลาปกติ และที่สำคัญคือ การละเล่นพื้นบ้านเหล่านี้ เป็นเครื่องเสริมสร้างให้ชาวบ้านเกิดกำลังใจ เกิดความรู้สึกมั่นคง ปลอดภัย และมีความเชื่อมั่นในตัวเอง (พูนพงษ์ งามเกษม และคณะ ๒๕๒๕ : ๒๕๒ - ๒๕๓)

สมใจ สมเพชร ได้ศึกษาปริศนาและภาษิตจากบ้านจัดสรร ตำบลสามเงา อำเภอ สามเงา จังหวัดตาก โดยการวิเคราะห์เชิงหน้าที่นิยม พบว่า หน้าที่สำคัญที่สุดของปริศนาคือ เป็น เครื่องมือแสดงออกทางปัญญา ปริศนาทุกปริศนาจะมีหน้าที่เหมือนกัน แต่แตกต่างกันที่รายละเอียด ปลีกย่อยของแต่ละหน้าที่ ส่วนภาษิตนั้น หน้าที่จะขึ้นอยู่กับสถานการณ์และโอกาสที่จะนำไปใช้เป็น สำคัญ ดังนั้น หน้าที่ของภาษิตจึงไม่แน่นอนตายตัว แต่หน้าที่ที่สำคัญที่สุดของภาษิตก็คือเป็น เครื่องมือในการอบรมสั่งสอนบุคคลให้มีคุณสมบัติตามที่สังคมต้องการ (สมใจ สมเพชร ๒๕๓๐ : ๑๔๘)

เปรมวิทย์ วิวัฒน์เศรษฐ์ ได้วิเคราะห์หน้าที่ของวรรณคดีอายุกรรมพื้นบ้านไทย ทรงดำ อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก พบว่าหน้าที่ของวรรณคดี อายุกรรมพื้นบ้าน ซึ่งจะออกมา

ในรูปของเวทมนตร์คาถาที่ใช้ในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บประการหนึ่งนั่นก็คือ เวทมนตร์คาถาเป็นเสมือน สิ่งบำรุงขวัญและจิตใจของผู้ป่วยให้มีกำลังใจต่อสู้กับโรคภัยไข้เจ็บ เหตุที่เป็นเช่นนั้นได้ก็เพราะเวทมนตร์คาถาแต่ละบทประกอบด้วยถ้อยคำที่สามารถทำให้ผู้ป่วยคลายความวิตกกังวลในอาการไข้ของตนได้ (เปรมวิทย์ วิวัฒน์เศรษฐ์ ๒๕๒๗ : ๑๔๗)

เปรมวิทย์ วิวัฒน์เศรษฐ์ ได้วิเคราะห์อาหารพื้นบ้านไทยทรงดำ อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก ตามแนวหน้าที่นิยมและสังคมวิทยา ซึ่งผลจากการวิเคราะห์พบว่าหน้าที่ของอาหารพื้นบ้านนั้น นอกจากจะเป็นสิ่งสำคัญที่ร่างกายขาดไม่ได้แล้ว ยังมีหน้าที่สำคัญอีก ๒ ประการ คือ

๑. อาหารพื้นบ้านเป็นเสมือนสิ่งตอบสนองของความต้องการทางจิตใจ ซึ่งได้แก่ อาหารประเภทที่ได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษและอาหารประเภทที่ใช้เช่นบวงสรวงหรือบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ตลอดจนภูมิปัญญาทั้งหลาย

๒. อาหารพื้นบ้านเป็นเสมือนยาอายุวัฒนะที่บำรุงร่างกายให้แข็งแรงและป้องกันโรคภัยไข้เจ็บที่อาจจะเกิดขึ้น ทั้งนี้เพราะอาหารพื้นบ้านดังกล่าวล้วนประกอบด้วยสมุนไพรที่มีคุณค่าทางโภชนาการ (เปรมวิทย์ วิวัฒน์เศรษฐ์ ๒๕๒๘ : ๑๓๖)

เปรมวิทย์ วิวัฒน์เศรษฐ์ ได้นำแนวทฤษฎีหน้าที่นิยมไปใช้ในการศึกษานิทานตลกหรือหรรษวรรณกรรมของไทยทรงดำ จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งผลจากการศึกษา สรุปได้ว่าหน้าที่ของนิทานตลกหรือหรรษวรรณกรรมไทยทรงดำนั้น นอกจากจะสร้างความสนุกสนาน เพลิดเพลินให้แก่ผู้ฟังแล้ว หรรษวรรณกรรมไทยทรงดำยังได้สะท้อนภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนและแฝงแนวคิดที่นำเสนอใจไว้อย่างมากมายอีกด้วย (เปรมวิทย์ วิวัฒน์เศรษฐ์ ๒๕๓๒ : ๑๒๑)

สุกัญญา สุจฉายา ศึกษาเพลงปฏิพากย์ของภาคกลาง พบว่าเพลงปฏิพากย์ของภาคกลางมีบทบาทและหน้าที่ต่อสังคมไทยดังต่อไปนี้

๑. สร้างความบันเทิง เพราะมีเนื้อหาสนุก จังหวะสนุกและลีลาสนุก
๒. สร้างความสามัคคี เพลงที่เกี่ยวข้องกับการผลิต เช่น เพลงเกี่ยวข้าว เพลงซักรถदान ทำให้เกิดความพร้อมเพรียงในขณะทำงานที่ลงแรงพร้อมกัน
๓. ให้การศึกษาแก่คนในสังคม เพราะมีการสอดแทรกความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม เช่น ความรู้เกี่ยวกับการกำเนิดชีวิต ประวัติพุทธศาสนา
๔. ระบายความเก็บกดอันเนื่องมาจากภาวะเศรษฐกิจและสังคม
๕. ระบายความเก็บกดอันเนื่องมาจากกฎเกณฑ์ประเพณีและค่านิยมบางประการ โดยเฉพาะการแสดงออกทางเพศ

๖. บันทึกเหตุการณ์และวิพากษ์วิจารณ์สังคม (สุกัญญา สุจฉายา ๒๕๒๕ : ๑๖๘ -